

EYYUB PEYGAMBERİN HASTALIKLA İMTİHANI *The Testing of the Prophet Ayyub with Illness*

Resul ŞAHİN

Dr. , resulsahin56@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5955-1304

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:25.11.2022
Kabul/Accepted: 28.12.2022

DOI: 10.51592/kulliyat.1210256

Anahtar Kelimeler

Eyyub, hastalık, sabır, dua

Keywords

Eyyub, Disease, Patience, Pray.

ÖZ

Kitab-ı Mukaddes'in bir bölümü olan Eyyub Kitabı'nda, Kur'an'da ise dört surede ve sekiz ayette Hz. Eyyub'dan bahsedilmektedir. O, gerek yakalandığı hastalık ve gerekse başına gelen belalara gösterdiği sabırla tüm insanlığa örnek olmuştur. Bu nedenle Kur'an'da övülmüştür. Hz. Eyyub'un hastalığının çeşidi ile ilgili farklı şeyler söylenmiştir. Bunların bazıları, bir peygamberin görevini yapmasına engel teşkil eder. Bu da Hz. Eyyub'un peygamberlik görevini yerine getirmediği anlamına gelir ki, bu, bir peygambere yapılabilecek en büyük iftiradır. Evet, Eyyub (as) hastaydı. Birçok tefsirci ve İslam tarihçisinin de dediği gibi hastalığı içteydi ve büyük acı çekiyordu. Dış görünüşünde insanları tiksindirecek bir şey yoktu. Tebliğ görevine devam ediyordu. Nihayetinde dua ettiğini ve bu hastalıktan kurtulup sıhhatine kavuştuğunu, aile efradının bir misli fazlasıyla kendisine geri verildiğini Kur'an'dan öğrenmekteyiz.

ABSTRACT

In the Book of Ayyub, which is a part of the Holy Bible, and in four suras and eight verses in the Qur'an, Hz. Ayyub is mentioned. He set an example for all humanity with his patience with the illness he had caught and the troubles that befall him. For this reason, it was praised in the Qur'an. Different opinions have been said about the type of Ayyub's illness. Some of these prevent a prophet from doing his duty. This is It means that Job did not fulfill his prophetic duty, which is the greatest slander that can be made on a prophet. Yes, Ayyub (as) was sick. As many commentators and Islamic historians say, his illness was internal and he was in great pain. There was nothing in his outward appearance that would disgust people. He was continuing his mission. We learn from the Qur'an that he finally prayed, got rid of this disease and regained his health, and that his family members were given back to him twice as much.

Atıf/Citation: Şahin, R. (2022), "Eyyub Peygamberin Hastalıkla İmtihani" Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 18(Aralık), 205-231

Sorumlu yazar/Corresponding author: Resul ŞAHİN, resulsahin56@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmada, Eyyub (as)ın soyu, yaşadığı yer ve yaşadığı zaman dilimi, hastalığının çeşidi, hastalığa sabrı ve yaptığı dua sonucu kurtuluşu hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır.

Eyyub (as) İsrailoğulları peygamberlerinden olup Şam'ın Havran bölgesine gönderilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te nazım türü ile yazılmış Eyyub Kitabı'nda Hz. Eyyub'dan bahsedilir. Eyyub Kitabı ile Yahudi kaynaklarındaki bilgilerin çoğu efsane türündedir. İslamî kaynaklardaki bu tür bilgilerin dayanağı da, ne yazık ki, Yahudi kaynaklarıdır. Kur'an'da ise, dört surede ve sekiz ayette bahsedilmektedir. Fakat Kur'an, Hz. Eyyub'un tarihi şahsiyeti hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle Hz. Eyyub'un tarihi şahsiyeti hakkında söylenenler kesinlik arz etmemektedir.

Hz. Eyyub'un hastalığı ile ilgili çok değişik hastalık isimleri söylenmiştir. Eyyub Kitabı'nda ise, onun vücudunun yara bere içinde kaldığı, yaralarının kurtlandığı ve yaralarından irin aktığı, bu nedenle koktuğu için yanına yaklaşmadığı ve çöplüğe atıldığı, eşi hariç herkes tarafından terkedildiği belirtilmektedir. Ancak bunlar doğru değildir. Kaldı ki, Eyyub Kitabı kendi içinde çelişki ve tutarsızlıklarla doludur. Söz konusu kitaptan alıntılar yaparken bu yanlışlara da işaret edeceğiz. Ayrıca Hz. Eyyub'un hastalığı, sabrı, şükrü ve duasıyla ilgili tefsirciler ile İslam tarihçilerinin görüş ve tenkitlerine yer vererek kendi görüşümüzü de belirteceğiz.

1. Hz. Eyyub'un Soyu, Yaşadığı Yer ve Zaman

Eyyub kelimesinin menşei: "Eyyub" kelimesinin kaynağı ve anlamı tartışmalıdır. İbranice Kitab-ı Mukaddes'te İyyob (İyyov) geçer (Harman, 1995: c, 12, 16). Bazıları da Ayyub (Hiob) geçtiğini belirtir (Seligsohn, 1987: c, 4, 422). "Düşman olmak, düşmanca davranmak" anlamındaki "âyav" fiilinden geldiği iddia edildiği gibi, "sabırla hastalığa katlanmak" veya "ey ilahi baba, nerdesin" manalarına geldiği de kaydedilmektedir. Kelime eski Güney Arabistan ve Semud dilinde "YB", eski Babilonya dilinde "Ayyabum", Tel Amarna tabletlerinde "Ayâb" (A-ia-ab) şeklindedir. Arapça olmayan "Eyyub" kelimesinin, Arapça tövbe etmek anlamındaki "EVb" fiiline yakınlığı da ifade edilmiştir (Harman, 1995: c, 12, 16). Her ne kadar İbn Abbas, Eyyub (as) çok tövbe ettiği için kendisine bu ad verilmiştir deyip Arapça ile irtibatlandırmışsa da (Kurtubi, 1964: c, 11, 323; Tabbara, t.y. 248/15 dipnot), kanaatimizce bu bir anlam benzerliğidir. Kelimenin İbranice olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Hz. Eyyub da İsrailoğullarından gelen bir peygamberdir. Nitekim onun peygamber olduğu ve Hz. İbrahim'in soyundan geldiği şu ayetlerde açıkça belirtilmektedir: "Ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Yaküb'a, torunlara, İsâ'ya, Eyyüb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik" (Nisa: 163). "Biz ona İshak ve Yaküb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyüb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola ilettiğimiz. Biz, iyileri böyle ödüllendiririz" (En'am: 84). Ancak Eyyub (as)ın soy ağacı hakkında birbirinden farklı rivayetler vardır. Şöyle ki: Kur'an'da Hz. Eyyub'un tarihi şahsiyeti hakkında bilgi verilmemektedir. Hadislerde de geçmemektedir. İslamî kaynaklardaki Hz. Eyyub'un soyu ve hayatıyla ilgili bilgiler Yahudi kaynaklarına dayanmaktadır. İbn İshak, Vehb b. Münebbih'ten rivayetle Hz. Eyyub'un Rum kavminden olduğunu ve şeceresinin de; Eyyub b. Mus b. Razez (Razih, Razic, Zerrah) b. İs (Ays) b. İshak b. İbrahim olduğunu söylemiştir (Taberi, 1991: c, 2, 449; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 98; İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 16; İbn Kesir, 2003: c, 1, 220). Zemaşşeri de, onun

Rum ehlinden ve İshak b. İbrahim (as)'ın soyundan olduğunu söylemiştir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 131). Vakidi'ye göre künyesi Ebu Abdillâh'dır (Kurtubi, 1964: c, 15, 208). İbn Atiyye ise, "bazı rivayetlerde onun Rum ehlinden, İsu şehrinde olduğu söylendiği gibi, İsrailoğullarından olduğu da söylenmiştir" demektir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 94). Bazılarına göre ise, Eyyub b. Mus (Amos veya Enus) b. Ra'vil b. İb (Ays) b. İshak b. İbrahim'dir. Bir rivayete göre de Hz. Eyyub'un babasının, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı gün ona iman edenlerden biri olduğu şeklindedir (İbn Kuteybe, 1992: 42; Taberi, 1991: c, 2, 449; Makdisi, t.y. c, 3, 72; Maverdi, t.y. c, 5, 101; Razi, 1995: c, 22, 171; İbn Kesir, 2003: c, 1, 220; Seligshon, 1978)¹. Ancak bu görüşü çok uzak olarak görmekteyiz. Nitekim İbn Kesir, doğru olan görüşün, onun İb (Ays) b. İshak b. İbrahim soyundan olduğudur. Çünkü En'am Suresi 84. ayetinin bunu açıkladığını söylemiştir (İbn Kesir, 2003: c, 1, 220).

Hız. Eyyub'un annesi Hız. Lut'un kızıydı. Hanımı ise, bazılarına göre Hız. Yakub'un kızı Leyya (okuyuş şekillerine göre Leya veya Liya) idi. Hastalığı sırasında kendisini bıraktığı için dövmeye yemin ettiği ve bir demetle vurup yeminini yerine getirdiği hanımı bu idi (İbn Kuteybe, 1992: 42; Taberi, 1991: c, 2, 449; Makdisi, t.y. c, 3, 72; Maverdi, t.y. c, 5, 101; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 98; Kurtubi, 1964: c, 15, 209). Bazıları da, eşinin Efraim (Efrayim) b. Yusuf'un kızı Rahme olduğunu söylemişlerdir. Bazı kayıtlarda Rahme'nin Mişa b. Yusuf'un kızı olduğu (Taberi, 1991: c, 2, 449; Mes'udi, 1997. C, 1, 57; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 98; Kurtubi, 1964: c, 15, 209; İbn Kesir, 2003: c, 1, 221), diğer bazı kayıtlarda ise, Rahme'nin Hız. Yusuf'un kızı olduğu kaydedilmektedir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 94). İbn Kesir, İbn Asakir'in, eşinin adının Leyya bint Mişa b. Yusuf b. Yakub olduğunu söylediğini, ayrıca Leyya'nın Hız. Yakub'un kızı olduğunun ileri sürüldüğünü de kaydeder (İbn Kesir, t.y. c, 3, 190). Bir rivayete göre de Hız. Eyyub'un hanımı Mahire olup Mişa b. Yusuf'un kızıdır (Kadı Beydavi, 1418: c, 4, 58). İbn Kesir, eşinin adı Rahme olup Minşa (Mişa) b. Yusuf b. Yakub'un kızıdır der. Neccar da, Hız. Yakub'un Liya (Leyya veya Leya) diye bir kızı olduğuna itiraz etmektedir. Aksine kızının ismi Dina idi diyerek Liya olduğu görüşünü reddetmektedir (Neccar, t.y. 474). M. Seligsohn ise, "Liya ile Haggada'nın Eyyub'un karısı olarak gösterilen ve Yakub'un kızı olan Dina'nın birbirine karıştırıldığı anlaşılmaktadır" demektir (Seligshon, 1978: c, 4, 424).

Tüm bu açıklamalardan sonra şunu söyleyebiliriz ki, Hız. Eyyub'un eşi hakkında değişik rivayetler olsa da, onun, ya Hız. Yakub'un kızı veya onun torunlarından, yani Yakub (as)'ın soyundan biriyle evlenmiş olduğunu göstermektedir. Hız. Eyyub'un hizmetine devam eden, onunla aynı sabrı gösteren ve yine kendisi hakkında yüz sopa vurma yemini ettiği hanımı da bu olmalıdır.

Hız. Eyyub'un yaşadığı yer, Suriye'deki Havran şehri sınırları içinde bulunan Beseniyye beldesiydi (İbn Kuteybe, 1992: 42; Taberi, 1991: c, 2, 450; Makdisi, t.y. c, 3, 72; Kurtubi, 1964: c, 15, 208; Seligshon, 1978: c, 4, 424). Tarihçi ve coğrafyacı Yakut el-Hamavi, Beseniyye'nin bugün Şam (Dimaşk) dediğimiz şehrin civarında bulunduğunu, Havran şehrinin de Şam'ın kible cihetinde yuvarlak geniş bir alan olduğunu ve burada çok sayıda köy ve ziraat alanlarının bulunduğunu belirterek, Havran adının Arap şiirinde çok geçtiğini söylemektedir (Yakut Hamevi, 1995: c, 1, 338, c, 2, 317). İ. S. Sırma da, İbn Kesir'den naklen şöyle dediğini belirtir: "Havran bugün Şam diye bildiğimiz şehrin yakınlarında, tarihi çok eskilere dayanan ve Allah'ın iyi kullarının yaşamış olduğu bir yerdi. Resulullah (sas)'ın çocukluk

¹ Makdisi "Mus" değil "Hus" olarak zikreder.

döneminde amcası Ebu Talib ile ticaret için gittiği meşhur Busra da oraya bağlı bir belde idi. Cahiliye döneminden sonraki dönemlere kadar Arap şairleri Havran'dan övgüyle bahsetmişlerdir" (Sırma, 2014: c, 1, 267 dipnot). Mes'udi (Ö. 956 m.) de, Hz. Eyyub'un mescidi ve yıkandığı pınarın, kendi zamanına kadar gelmiş olduğunu ve bu ikisinin Ürdün ile Şam şehri arasında Ürdün beldesi olan Neva'ya 3 mil mesafede olduğunu, hasta iken eşi Rahme ile beraber sığındığı kayanın bu mescitte bulunduğunu kaydetmektedir (Mes'udi, 1997: c, 1, 57).

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Eyyub Üs ülkesinde yaşardı². İbn Aşur, Üs'un Suriye'de bulunan Havran toprağı olduğunu ve bu yerin, Nuh oğlu Sam oğlu İrem oğlu Usoğullarının yurdu olduğunu ve bunların Ad soyundan geldiklerini, Keldani yurduyla komşu olduklarını belirtmektedir (İbn Aşur, 1984: c, 7, 339). Harman, "Ahd-i Atik'e göre o, Edom diyarının bir bölgesi olan Ölü Deniz'in (Lut Gölü) güneydoğusunda yer aldığı söylenen veya Tevrat'ta bu kelimenin, bir Arami kabilesi ismi olmaktan hareketle, Celile Gölü'nün kuzeydoğusundaki Havran ile aynı yer olduğu ileri sürülen Uts diyarında yaşamıştır" demektedir (Harman, 1995: c, 12, 16). Ekrem Sarıkçioğlu, "günümüz Yahudi araştırmacılarının genel eğilimi Uz (Us) şehrinin Lut Gölü'nün güneybatısındaki Edom bölgesinde "Kirbet el-İts" olduğu yönündedir" demektedir (Sarıkçioğlu, 2016: 59). Besim Darkot ise şöyle demektedir:

"Tevrat'ta Harn, çivi yazılı kitabelerde Havranu diye geçer. Suriye'nin güneyinde, Şeria vadisinin doğusunda, hudutları kesin şekilde tayin edilemeyen bir bölgedir. Havran'ın esas nüvesi Cebel-i Havran (Eski Asalmanos) adı verilen dağ kütlesi olmakla beraber, bu isim adı geçen dağlar etrafında az-çok geniş sahalara, ezcümle batıda el-Nukra ovasına ve Cavlan'a, güneyde el-Balka ve Aclun (Gilead)'a ve çöle (el-Hammad) kadar uzanan araziye de teşmil edilir. Bu suretle Havran'ın sahası Lut Gölü'nün güneydoğusundan Şam'ın batısındaki Cebel el-Şeyh (Hermon) eteklerine kadar genişler" (Darkot, 1987: c, 5, 378).

Tüm bu görüşlerden anlaşılın Hz. Eyyub'un, M. Asım Köksal'ın da dediği gibi, Şam şehri ile Cabiye arasındaki Ürdün beldelerinden olan Beseniyye beldesinde yaşadığı ortaya çıkıyor (Köksal, 2017: c, 1, 306). Bu yerin, Havran ili sınırları dâhilinde olduğunu söylemek mümkündür.

Yaşadığı zamanla ilgili genel görüş, Eyyub (as)ın Hz. Yakub zamanında yaşamış bir peygamber olduğu ve Hz. Yakub'un kızıyla evlendiği şeklindedir (İbn Kuteybe, 1992: 103; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 103; İbnu'l-Verdi, 1996: c, 1, 16; Zebidi, 1972: c, 9, 143). Taberi de, Eyyub kıssasını Yusuf kıssasından önce nakletme sebebini açıklarken, onun Hz. Yusuf'un babası Yakub (as) zamanında peygamber olmasından ileri geldiğini söylemiştir (Taberi, 1991: c, 2, 453). Neccar Hz. Eyyub'un yaşadığı zamanla ilgili yedi görüş olduğunu şöyle belirtmiştir:

- Musa (as)'ın çağdaşydı.
- Kadıların çağdaşydı.
- İran sultanı Hasirus veya Ezdeşir'in çağdaşydı.
- Yakub (as)'ın çağdaşydı.
- Süleyman (as)'ın çağdaşydı.
- Buhtunnasr'in çağdaşydı

² Us ülkesinde Eyyub adında bir adam yaşardı" (Eyyub Kitabı: 1/1).

g) İbrahim (as)ın Kenan diyarına gelmesinden önceydi (Neccar, t.y. 481).

Biz de, çoğunluk gibi onun, Hz. Yakub zamanında yaşamış olduğunu düşünmekteyiz. Hz. İbrahim'den önce olması mümkün değildir. Çünkü Eyyub (as)'ın Hz. İbrahim'in soyundan geldiğini belirten Nisa 163 ile En'am 84. ayetlerden daha önce bahsetmiştik. Hz. Musa zamanı ise, kanaatimizce Hz. Eyyub'un zamanından hayli sonradır. Hz. Musa'dan çok sonra gelen Hz. Süleyman'ın çağdaşı olması hiç mümkün değildir.

Hız. Eyyub'un kimliği, yaşadığı yer ve zamanıyla ilgili bu genel bilgiyi verdikten sonra, artık kutsal kitaplara göre Eyyub (as)'ın hastalığı ve uğradığı musibetlere karşı sabrı ve sonunda yaptığı dua ve kurtuluşu konularına geçebiliriz. İlk olarak Kitab-ı Mukaddes'in bir bölümü olan Eyyub Kitabı'ndaki anlatımı ele alacağız.

2. Kitab-ı Mukaddes'e Göre Eyyub Peygamber

Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarından gelen peygamberlerle ilgili kitaplar/bölmeler vardır. Hız. Eyyub hakkında da "Eyyub Kitabı" adlı ve kırk iki baptan oluşan uzunca bir bölüm vardır. Neccar, "bu kitabın yazarı hakkında ihtilaf vardır. Yazarının, Yahud, Eyyub, Süleyman İşıa ya da meçhul bir adam olduğu ve bunun da, Kral Mensa, Hizkiyal, Azra veya Al-i Yahud'dan biri belki de Musa (as) olduğu şeklinde birçok ismin ileri sürüldüğünü" söyledikten sonra, meşhur Yahudi bilginlerinden Rab Memani Deyz, Mikayles, Semler ve Estan gibi birçok bilginin, Eyyub Kitabı'nın batıl hikâye ve yalan kıssalardan oluştuğunu söylediklerini kaydetmektedir (Neccar, t.y. 481-482).

Biz de bu kitabın, ilahi vahiy kaynaklı olmadığını, büyük bir kısmının insan eseri olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü kendi içinde çelişkilerle doludur. Başta Hız. Eyyub'u kusursuz, doğru bir adam, muttaki ve kötülükten sakınan biri diye nitelerken, daha sonra, Rabbine serzenişte bulunan, isyan eden biri olarak anlatır. Oysa Hız. Eyyub sabırda darb-ı mesel haline gelmiş örnek bir peygamberdir. Hiçbir peygamber Allah'a serzenişte bulunup isyan etmediği gibi, Hız. Eyyub da Allah'a, ne isyan etmiş ve ne de uğradığı beladan dolayı sabırsızlık göstermiştir. Maalesef Eyyub Kitabı'nda, peygamberlikle bağdaşmayan konuşma ve ifadelere bolca yer verilmektedir ki kitaptan alıntılar yaparken bu hatalara değineceğiz.

Eyyub Kitabı'nın 1. Babı'nın 1-3 ayetlerinde, Hız. Eyyub Us ülkesinde yaşadığı, kusursuz, doğru, muttaki ve kötülüklerden kaçınan bir adam olduğu gibi güzel özelliklerle anlatılır. Daha sonra "7 oğlu, 3 kızı, 7 bin koyunu, 3 bin devesi, 500 çift öküzü, 500 çift eşiği ve pek çok kölesi vardı" denilerek, büyük bir mal varlığına sahip Şark'taki en zengin insan olarak zikredilmektedir.

Eyyub'un ilk sınavı bölümünde; Şeytan'ın da ilahi varlıklarla Rabbin huzuruna vardığı kaydedilir. Rab ona kulu Eyyub'u sorar. O da, "ehlini ve malını koruyorsun. Onları yok edersen yüzüne karşı sövecektir" der. Rab, Şeytan'a, Eyyub'un kendisine dokunmamak şartıyla malına ve çocuklarına dokunmasına müsaade eder. Çocukları, hayvanları ve sürüleri yok olur ama Eyyub, "bu dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim. Rab verdi, Rab aldı" deyip Rabbe şükreder. Böylece günah işlememiştir (Bkz. Eyyub: 1/5-12).

Eyyub'un ikinci sınavı bölümünde ise; Şeytan bu sefer Eyyub'un canına dokunmak için izin ister. Rab, Şeytana Eyyub'u öldürmemek üzere izin verir. Onun vücudunda baştan tırnağa kadar kötü çıbanlar çıkarır. Eyyub çıbanlarını kaşımak için bir çömlek parçası alır ve kül içinde oturur. Karısı ona, "Tanrı'ya söv de, öl bari" der. O da, "aptal kadınlar gibi konuşuyorsun. Tanrı'dan gelen iyilikleri kabul edelim de, kötülüğü kabul etmeyelim mi" der ve ağzından günah sayılacak bir söz çıkmaz (Bkz. Eyyub: 2/1-10).

Yüce Allah, İblis'i yani Şeytanı, Hz. Âdem'e secde etmeyip kendi emrine karşı geldiği için kovmuştur. Kovulan şeytanın meleklerle beraber, meleklerin ulaştığı makama ulaşması asla mümkün değildir. Çünkü melekler Allah'ın secde emrine uyarak itaatkâr, Şeytan ise uymayarak isyankâr olmuştur. İtaatkârlarla isyankârların bir makamda bulunması mümkün mü? Ayrıca her şeyi gören ve bilen Allah, lanetlediği Şeytan'a kulu Eyyub'u niye sorsun ve niye onu Hz. Eyyub'a musallat etsin ki? Hele Hz. Eyyub'un eşinin "Tanrı'ya söv de öl" deme saçmalığının tevil götürür tarafı yoktur. Tüm bu olumsuzluklar da gösteriyor ki, bu kitap mevcut haliyle ilahi vahyin eseri değildir. Başlangıçta ilahi vahiy olarak gelmiş olduğu kabul edilse bile sonradan çok büyük oranda değiştirildiği muhakkaktır.

Hz. Eyyub'un üç dostu, Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildat, Naamalı Sofar, onu teselli etmek için ziyarete gelirler. Onun halini görünce çok üzülür ve konuşamazlar. Hz. Eyyub konuşmaya, doğduğu güne lanet ederek başlar. O gün yok olsun. Neden doğarken ölmedim deyip ölümü ister. "Huzur yok, rahat yok, sükûnet yok, yalnız kargaşa var" deyip uzunca bir serzeniş ve isyanda bulunur (Bkz. Eyyub: 3/1-26).

Burada anlatılanlar bir peygambere uygun düşmediği gibi, Eyyub Kitabı'nın başında bahsedilen vasıflarla da çelişmektedir. Gerçi Yahudiler peygamberleri sıradanlaştırmışlar, onları, büyük günah işlemekle, hatta Allah'a şirk koşmakla suçlamışlardır³. Bu da, onların bu tür asılsız suçlamalarından biri olsa gerektir. Aksi takdirde bir peygamberin böyle sözler sarf etmesi mümkün değildir. Bu tür isyan ve serzenişler, peygamberlerin ismet sıfatıyla, yani günah işlemeyen özellikleriyle tezat teşkil eder. Kaldı ki, Hz. Eyyub, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlarca sabrın en canlı örneği olarak gösterilmiş bir peygamberdir.

Elifaz Hz. Eyyub'a, başına gelenlerden dolayı gücenmemesi, yılgınlık ve ümitsizliğe düşmemesi hususunda ikazlarda bulunup nasihatler eder. Hz. Eyyub cevaben, keşke üzüntüm ve acım tartılabilse, deniz kumundan ağır gelirdi. Bu yüzden abuk sabuk konuştum diye cevap verir. Yani sabırsızlığını ve hatasını söyler. "Bana öğretin susayım. Yanlışımı gösterin" deyip boş lakırdı ettiğini sanmamalarını söyler. Çünkü gece gün doğana dek döndüğü, bedenini kurtçukların sardığı, yaralarının kabuk bağladığı, çatlayan derisinden irin aktığı ve benzeri sözler sarf edip sabırsızlığını ve tahammülsüzlüğünü açıklar (Bkz. Eyyub 4-7. Bablar).

Bu anlatılanları kabullenmemiz mümkün değildir. Çünkü peygamberler, kavmi içinde Allah'ı en iyi bilen, Allah'a hakkıyla ibadet eden ve kötülüklerden en çok sakınanlardır. Peygamberler insanları uyarır, onlara öğüt verir ve

³ İsrailoğullarının tapması için buzağı heykelini yapanın Hz. Harun olduğu zikredilmektedir (Bkz. Tevrat Mısır'dan Çıkış).

irşatta bulunur. Burada iş tersine dönmüştür. Yanlış davranan ve kötü konuşan peygamber, onu uyarıp ikaz eden ve ona rehberlik yapan ise, ona inananlar olmuş. Bu pek mümkün değildir.

Bildat ve Sofar da, Elifaz gibi Hz. Eyyub'a uyarı ve nasihatlerde bulunurlar. Onlara cevap olarak da, eskiden yaptığı iyilikleri saymaya başlar. Yardım ettiği o insanların evladı olan gençlerin kendisiyle alay ettiklerini söyleyerek hem kendisini metheder ve hem de iyilikleri başa kalkar. Karşılıklı konuşmalar birkaç kez tekrarlanır. Ancak nihayetinde Hz. Eyyub, eğer kötülük yapmışsam Tanrı beni hesaba çeksin deyip haklılığını ileri sürer. Yani Eyyub (as) kendi doğrularından emin ve ısrarcı olur. Bu nedenle üç dostu artık ona cevap vermez ve susarlar (Geniş bilgi için bkz. Eyyub: 8-32. Bablar).

Bir peygamberin kendisini övmesi, hele yaptığı iyilikleri sayıp başa kalkması olacak şey değildir. Tüm bu ve benzeri anlatımlar, bu kitabın, bir veya birkaç yazar tarafından, muhtemelen değişik zamanlarda kaleme alındığının en önemli kanıtıdır diyebiliriz.

Üç dostun sustuğunu gören Elihu adlı genç, Eyyub (a.s.)'a, kendisini Tanrı'dan haklı görmesi sebebiyle çok öfkelenir. Bu sefer de Elihu Hz. Eyyub'u suçlayarak çok sert bir şekilde tenkit eder (Geniş bilgi için bkz. Eyyub: 32-37. Bablar).

Eyyub (a.s.)'ın üç dostu için yaptığımız tenkitlerin aynısı Elihu için de geçerlidir. Yani öğüt, nasihat ve hikmetli konuşmak peygamberlerin işi ve görevidir. Burada söylendiği gibi peygambere nasihat ve öğüt vermek müminlerin işi değildir. Son peygamber Resulullah (sas)'a bakıp, kardeşleri olan tüm peygamberler hakkında da sağlam bir bilgi sahibi olmak mümkündür. Sahabeden hiçbir zat Peygamberimiz (sas)'a böyle bir konuşma yapmamıştır. Onlar hep müşküllerini, anlamadıklarını sormuş ve aldıkları cevaba göre hareket etmişlerdir. Eğer Peygamberimiz (sas) onlara sormuşsa, bildikleri bir şey ise, söylemişlerdir ama genelde "Allah ve Resulü daha iyi bilir" diye cevap vermişlerdir. Şimdi Hz. Eyyub'a hitap eden üç dostu ve genç adamın söylediklerine bir bakın, bir de Peygamberimiz (sas) ve ashabının durumuna! Aradaki bu büyük fark, Eyyub Kitabı'nın beşer sözü olduğunu göstermiyor mu?

Rab kasırganın içinden, Eyyub (as)'a kâinatı ve içindekileri yaratanın kim olduğunu, tüm olan bitenleri kimin yaptığını sorar. Bu bir hesap sormadır. Eyyub (as) da, hata ve kusurunu kabul edip anlamadığı şeyleri ve kulaktan duyma bilgilerle konuştuğunu, şimdi gözleriyle gördüğünü, bu yüzden kendisini hor gördüğünü, toz ve kül içinde tövbe ettiğini söyler (Geniş bilgi için bkz. Eyyub: 38-42. Bablar).

Allah'ın peygamberiyle böyle konuştuğunu düşünmemekteyiz. Zira Yüce Allah, peygamberi hataya düştüğü an onu uyarır. Suçları yığılsın diye beklediğini düşünmek mümkün değildir. Çünkü o bir peygamber ve insanlara örnektir. Kaldı ki, gerek Kur'an'da ve gerekse Eyyub Kitabı'nın baş kısmında Hz. Eyyub hakkında, Cenab-ı Allah'ın medh ü senası vardır. Mesela Kur'an ondan bahsederken "ne güzel kul" (Sad: 44) der.

Rab Hz. Eyyub ile konuştuğundan sonra Elifaz'a, "sana ve iki dostuna öfkem alevlendi. Çünkü kulum Eyyub gibi hakkımda doğruyu konuşmadınız. Şimdi yedi boğa, yedi koç alıp kulum Eyyub'un yanına gidin. Onları kurban edin. Eyyub sizin bağışlanmanız için dua etsin" der (Eyyub: 42/7-8).

Bunun neresini düzeltelim. Her şeyden önce Allah sadece insanlardan peygamberleriyle konuşur. Peygamberlerin dışındaki insanlarla konuşmaz. Çünkü konuştuğu, vahiy gönderdiği kişi peygamber demektir. Sanırsız bu kitabın yazarları bu önemli ilkeyi dikkate almamışlardır.

Eyyub (a.s.) dostlarına dua ettikten sonra Allah onu eski sıhhat ve bolluğuna kavuşturur. Mal varlığının iki katını verir. Erkek ve kız kardeşlerinin hepsi ve tüm tanıdıkları onun evine gelip toplanırlar. Başına gelenlerden dolayı acısını paylaşmış onu teselli ederler. Rab onun sonunu başından bereketli kılar. 14 bin koyun, 6 bin deve, bin çift öküz ve bin eşek sahibi olur. Yedi oğlu ve üç kızı olur (Bkz. Eyyub: 42/10-13).

Bu kitapta Hz. Eyyub'un nasıl şifa bulduğu belirtilmemiştir. Ayrıca iki kat verilen malın bir katı helak olan malı mıydı, yoksa hepsi yeni miydi, açıklanmamıştır. Keza "7 oğlu ve üç kızı oldu" deniyor. Helak olan yedi oğlu ve üç kızından bahsedilmiyor. Onlar diriltiği geri mi verildi, yoksa bunlar yeni doğan çocukları mı? Bu konuda da bir şey söylenmemiştir.

Hız. Eyyub iyileştikten ve eski mal varlığının iki katına sahip olduktan sonra, "140 yıl daha yaşar. Oğullarını, dört göbek torunlarını görür. Kocayıp yaşama doyararak vefat eder" (Eyyub: 42/16-17). Görüldüğü gibi bu kitapta Hz. Eyyub'un vefatından bahsediliyor. Bu da bu kitabın, Hz. Eyyub'dan sonra kaleme alındığını gösteren en büyük delildir. Çünkü peygamberin vefatıyla vahiy kesilir. Ondan sonra vahiy gelmez. Ayrıca vefatından bahseden yazarların, defin yerinden bahsetmemeleri, aradan geçen uzun zaman sebebiyle unutulmuş olduğunu gösterir. Bu husus bile, bu kitabın çok sonradan yazıldığını göstermektedir.

Kramer, "Eyyub peygambere ait hikâyenin Sumerlerde bulunan bir şekli, şiir tarzında yazılmıştır. Bu hikâye 135 satırı kapsıyor. Bu bilgiler, Bağdat'tan 100 mil kadar güneydeki Nippur şehrinde yapılan kazıda çıkan altı tabletin birleştirilmesinden elde edilmiştir" deyip o şiirden örnek mısralar sunmaktadır (Kramer, 1995: 97-98). Kramer'in söylediği şiirde geçen olaylar ve konuşmalar, Eyyub kitabında bahsedilenlerle bir paralellik arz etmektedir. Bu da, Eyyub Kitabı yazar/yazarlarının Sumer hikâyesinden etkilendiği hususunu hatıra getirmektedir. En azından biz böyle düşünmekteyiz.

3. Kur'an-ı Kerim'e Göre Eyyub (a.s.) Kıssası

Kur'an-ı Kerim'de, dört surede ve sekiz ayette Eyyub (as)'dan bahsedilir. Dört ayette "Eyyub" ismi geçmektedir. Onunla ilgili ayetlerde, Hz. Eyyub'un şu niteliklerine işaret edilmektedir: "Sıkıntı ve belalara sabırlı ve dayanıklıydı. Çok iyi bir kul, yönü hep Allah'a dönük ve O'nun rızasını gözetendi (Sad: 44). O, bu ve benzeri üstün özellikleriyle kulluk edenler (abitlere) ve akıl sahipleri için güzel bir örnektir" (Enbiya: 84, Sad: 43).

Eyyub (as)'ın fazileti hakkındaki rivayetlerde, onun, berr (iyilik) ve takva sahibi olduğundan, fakire merhametli olup onları yedirip içirdiğinden, dulları ve yetimleri gözetip koruduğundan, zayıflara ikramda bulunduğundan ve nimetlere şükrettiğinden bahsedilir (Taberi, 1995: c, 18, 496; Razi, 1995: c, 22, 171; Kurtubi, 1964: c, 11, 323).

Kur'an'da, Hz. Eyyub'un peygamber olduğu açıkça belirtilmiştir (Bkz. Nisa: 163, En'am: 84). Ancak hangi kavme gönderildiği, kavmini tevhit inancına davette ne gibi direnişlerle karşılaştığı, kavminin tutumu, iman edip etmedikleri, gerek kendisinin ve gerekse inananların bir işkenceye maruz kalıp kalmadıkları hususunda bir bilgi verilmemektedir. Sadece onun, başına gelen sıkıntı yüzünden Allah'a, büyük bir edep içinde yalvarışından, onun güzel bir kul olduğundan, kulluk edenler ve akıl sahipleri için büyük bir örnek teşkil ettiğinden, tekrar sıhhatine, kaybettiği aile efradı ve servetinin iki misline kavuştuğundan bahsedilir. Kitab-ı Mukaddes'te yer alan hikâyelere, yaralarının kurtlanıp irin aktığı gibi peygamberlikle bağdaşmayan hususlar Kur'an'da yer almaz. Böylece Kur'an'ın, Kitab-ı Mukaddes'te geçen çoğu bilgileri doğrulamadığını görmüş olmaktadır. Buna rağmen bazı İslam tarihçileri, müfessirler ve menkıbeciler, Hz. Eyyub hakkında, başta Kitab-ı Mukaddes'in Eyyub Kitabı olmak üzere, Tevrat'ın tefsiri olan Haggadah'tan⁴ aldıkları rivayetlerden birçok hikâye nakletmişlerdir (Bkz. Seligsohn, 1978: c,4, 424, Tabbara, t.y. 249). Birbirinden farklı olan bu hikâyeleri Taberi şöyle özetlemektedir:

“Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayette Eyyub (as)'ın evladı ve hastalıkla imtihanı şöyle anlatılmaktadır:

“Allah düşmanı İblis, Hz. Eyyub'un Allah'ı zikredip O'na hamd ü senada bulununca, meleklerin kendi aralarında, ona salât ve selam olsun diye Hz. Eyyub'a dua ettiklerini işitince çok kıskandı. Allah'tan kendisini, onun din ve itikadında sınamak üzere Eyyub (as)'a musallat etmesini istedi. Allah da onu, Hz. Eyyub'un vücuduna ve aklına değil, mal ve servetine musallat etti. O da ifritleri topladı. Herkes ne zarar verebilirse versin dedi. Mal ve mülkünü yok ettiler. Fakat Eyyub (as) yine şükür edince, Allah'tan evlatlarına musallat etmesini istedi. Allah müsaade etti. İblis onun bütün evladını helak etti. Bundan sonra evlatlarına ilim öğreten bir öğretmen suretine girip başı yaralı Hz. Eyyub'un karşısına çıkıp onun şefkat duygusunu harekete geçirmek istedi. Eyyub (as) ona acıdı ve yerden bir avuç toprak alarak onu başına koydu. Fakat sonradan yanıldığını anlayarak tövbe ve istiğfarda bulundu. İblis, evladının helakini de şükür ve sena ile karşıladığını görünce, bu sefer vücuduna musallat etmesi için yalvardı. Allah da, dili, kalbi ve aklı hariç olmak üzere izin verdi. Hz. Eyyub secdede iken yanına sokulup burnuna öyle bir üfledi ki, vücudu ateş kesildi. Bu üfleme bütün vücuduna tesir ederek kokmaya başladı. Kokusunun kötülüğünden dolayı ahali onu alıp civardaki çöplüğe attılar. Bu sırada eşinden başka hiç kimse yanına gitmiyordu. Gereken şeyi ve muhtaç olduğu nesnelere ancak eşi getiriyordu”.

Taberi devamla;

“İbn İshak, bundan önce ona üç kişi iman etmişti. Başına gelen bu felaketleri gördükten sonra, bu adamlar da onu terk ettiler. Üstelik ithamlarda bulunarak. Bunlar Buldat, Elyefuz ve Safir idi⁵. Bu

⁴ Rapor veya fer'i kitap anlamında olup bin bir konu üzerinde masal, atasözü ve yorumlar karışımı bir kitaptır (Tabbara, t.y. 249/18 nolu dipnot).

⁵ Eyyub kitabı'nda, Bildat, Elifaz, Sofar olarak geçer. Buradaki farklılık Arapçadaki telaffuzdan kaynaklandığını düşünmekteyiz (Yazarın notu).

sınamalara tabi tutulurken, onlar Hz. Eyyub'un karşısına geçerek kötü sözler söylediler ve kendisini tehlide kalkıştılar. Hz. Eyyub onların bu kötü sözlerini işitince, yardım isteyerek Allah'a yalvarmaya başladı. Rabbi onu esirgedi. Başına gelen bu bela ve cefaları giderdi. Ailesini, mal ve mülkünü bir kat fazlasıyla iade etti. Yüce Allah şöyle dedi: "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su" (Sad: 422). Hz. Eyyub bu su ile yıkandıktan sonra Allah tarafından sınanmadan önceki hilkat ve güzelliği avdet etti (geri geldi)" demiştir" (Taberi, 1991: c, 2, 450-453; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 98-99).

Taberi, Hasan-ı Basri'nin şöyle dediğini aktarır: "Hz. Eyyub İsrail çöplüğüne atıldıktan sonra orada yedi yıldan fazla kaldı. Bu yedi yıl zarfında başına gelen bela ve cefaları defetmesi için Allah'a yalvardı. Hâlbuki Allah katında yeryüzünde Eyyub (as)'dan daha saygı değer kimse yoktu. Fakat O, ancak o zaman ahalesinden bir kısmının; "Eyyub'un Tanrısı olsa, onu bu gibi bela ve cefalara katlandırmazdı" diye konuşmasından sonra, Allah'a dua etti" şeklindeki naklinden sonra Taberi, "Eyyub (as) hakkındaki rivayetlerin yekûnu bundan ibarettir" demektedir (Taberi, 1991: c, 2, 450-453; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 98-99).

İbn Atiyye ise, "Hz. Eyyub'un kıssası hakkında müfessirlerin uzun ve ihtilafli hikâyeleri vardır" deyip bu hikâyeleri özetler. Onun özeti, genel hatlarıyla Taberi'nin özetiyle örtüşmektedir. Ancak bazı farklılıklar göstermesi bakımından İbn Atiyye'nin özetini de nakletmeyi uygun bulduk. Şöyle ki:

"Rivayete göre Hz. Eyyub (as) bir kavme gönderilmiş bir peygamberdi. Malı, develeri, sığırları ve davarları çoktu. Suriye topraklarında bulunan Beseniye beldesinin sahibiydi. Bir müddet bu bolluk içinde yaşadı. Sonra Yüce Allah onu sıkıntı ve bela ile imtihan etmeyi murat edince, İblis'in onun malını ifsat etmesine izin verdi. O da zürriyetinden yardım alarak malını ve tüm varlığını yaktı. Bu felaketlerle ilgili o her haberdar kılındığında, Allah'a hamd etti ve şöyle dedi: "Onu veren sahibi, onu geri aldı." İblis bunu görünce, Allah'a gelip aczini haber verdi. Allah İblis'e, onun ehlini ve yakınlarını helak etme izni verdi. O da bunların hepsini yaptı. Eyyub (as) yine şükür ve sabrına devam etti. İblis yine Allah'a gelip aczini haber verdi. Bunun üzerine Yüce Allah ona, dil, göz ve kalbi hariç vücuduna dokunmasına izin verdi. İblis, o secdede iken yanına geldi ve burnuna öyle bir üfledi ki, ondan vücudu yandı. Vücudu yaralandı. Bu yaraları çoğalınca, insanlar onu aralarından çıkarıp bir çöplüğe attılar. Hanımı hariç yanında kimse kalmadı. Denildi ki bu hastalığı uzun sürdü. Bu süre ile ilgili üç, dokuz, on iki, on sekiz, otuz yıl gibi farklı zaman dilimleri ileri sürülmüştür. O, bu sürenin tümünde şükredip sabretti. Ta ki, ona inanan üç arkadaşı yanına gelip ona kötü söz söyleyinceye kadar. Bunun üzerine dua etti ve Yüce Allah da duasını kabul edip ona, sağlığını, ehlini ve malını misliyle iade etti" (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 94).

Bu hikâyelerin çok daha uzun, akıl ve mantığa sığmayan ve bir peygamberle asla bağdaştırılamayan diyalog Eyyub kitabında mevcuttur. Bu kadar uzun hikâye ve konuşmalara yer verdiği halde, Hz. Eyyub'un yaptığı duaya, ayağını yere vurma üzerine çıkan sudan yıkanıp, içerek şifaya kavuştuğu konusuna değinmediğini görüyoruz. Buna rağmen birçok tarihçi, menkıbeci ve müfessirimiz bu absürt hikâyeleri kitaplarında aktarmakta bir beis görmemişlerdir. Fakat aktarırken bu hikâyelere İslami bir üslup katmışlardır. Mesela bu hikâyelerde Hz. Eyyub'un Allah'a isyan ettiğini veya serzenişte bulunduğunu veyahut da şekvasını, sabırsızlığını görmüyoruz. Yani peygamberlikle bağdaşmayan bu tür ifadelere yer vermemişlerdir.

Aslında Peygamberimiz (sas) İsrailiyattan nakiller yapmayı yasaklamıştır. Sadece bir hadiste “Ben-i İsrail’den de nakledin, bunda bir beis yoktur” denilmiştir. Abdullah Aydemir’in de dediği gibi bu hadisten, onların hurafe, yalan, yanlış ve iftiralarını almanın caiz olduğu gibi bir anlam çıkmaz. Çünkü Peygamberimiz (sas), yalan ve iftiralara şiddetle karşı olduğu herkesin malumudur. Buna rağmen, maalesef bazı rivayet ve haber ehli, bu hadisi çok cömertçe kullanmıştır. Oysa İslam âlimleri, İsrailî rivayetleri, ancak Kur’an ve hadisin ruhuna uygun olduğu takdirde alınabileceğini, uymayanların ise atılacağını, bu iki hususun dışında kalanların ise, alınmayacağını ve benimsenmeyeceğini söylemişlerdir. Çünkü bunlar lüzumsuz, faydasız söz kalabalığından ibarettir. Hayal mahsulüdür. Düzmece, yakıştırma ve efsanevi şeylerdir. Bunları bilmek insana fayda temin etmediği gibi, bilmemek de bir eksiklik sayılmaz. Bu tür rivayetler, daha ziyade Kur’an’ın kısaca temas ettiği olayların tefsirinde çokça görülür. Oysa detayında fayda olsaydı onu bizzat Allah veya elçisi açıklardı (Geniş bilgi için bkz. Aydemir, 1979: 24, 25 ve 33).

Esas hayret edilecek şey; onlardan haber nakline cevaz veren hadisi, müfessirlerin, İslam tarihçilerinin ve menkıbecilerin bir kısmının, İsrailoğullarının yalan ve iftiralarını tenkit süzgecinden geçirmeden nakletmek olarak anlayıp uygulamalarıdır. Gerçekten bu şaşılacak bir durumdur. Çünkü İslam kadar yalan ve iftiraya karşı sert tavır takınan başka bir din yoktur. Zaten azımsanamayacak sayıda İslam tarihçisi ve müfessir, bu hikâyeleri anlattıktan sonra, böyle bir şey olamayacağını, bunların tamamen İsrailiyat olduğunu söyleyip tenkit etmişlerdir.

3.1. Hz. Eyyub’un İmtihanı

Eyyub (as), Ahd-i Atik’teki Eyyub Kitabı’na göre, tüm mal, servet ve aile efradını kaybetmekle imtihan edildi. Bunların her helakinde O, “bu dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim. Rab verdi, Rab aldı. Rabba hamdolsun” diyor ve böylece günah işlemiyor.

İslami kaynaklarda, Eyyub Kitabı’ndaki bilgilerden beslenen rivayetlerde, Hz. Eyyub’un çok malı, hayvanları ve serveti olduğuna dair birçok bilgi yer almaktadır. Beseniyye topraklarının tamamının ona ait olduğu, ekip biçenlerin tümünün onun kölesi olduğu, on bin koyun, beş yüz çift öküz, beş yüz eşek ve develere, yedi oğul ve üç kızı sahip olduğu belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde de 7 oğul ve 7 kızı olduğu belirtilmektedir. Eyyub (as)’ın bu mal varlığına şeytan musallat olmuştur. Kimi rivayetlerde malının üzerine ateş düşüp yandığı, kimi rivayetlerde de başkaları tarafından alınıp götürüldüğü, evlatlarının ise, şiddetli esen rüzgâr veya bir deprem neticesi üzerlerine yıkılan evin altında kalarak helak oldukları belirtilmiştir. Kendisinin hastalığının da, 7 yıl 7 ay 7 gün 7 saat, 3 yıl, 12 yıl, 13 yıl, 18 yıl veya 30 yıl sürdüğüne dair değişik rivayetler vardır (Geniş bilgi için bkz. Taberi, t.y. c, 1, 308-311; Zemahşeri, 1997: c, 3, 131; İbn Kesir, 2003: c, 1, 221). Kurtubi, Hz. Peygamber’den 18 yıl hasta olarak kaldığına dair bir hadis nakledildiği için kendi görüşünün de 18 yıl olduğunu söylemektedir (Kurtubi, 1964: c,11, 327).

Taberi, Hz. Eyyub’un, mal ve evladının helaki ile imtihan edildiğinde, “Bana verdiğinde de Allah’a aittir, benden aldığımda da. Anamdan çıplak doğdum. Çıplak olarak toprağa döneceğim. Mahşerde Allah’ın huzuruna çıplak olarak gideceğim” dediğini belirtir (Taberi, 1995: c, 18, 485; ayrıca bkz. Razi, 1995: c, 22, 172). Maverdi de, Hasan-ı

Basri'nin şöyle dediğini nakleder: "Allah, Hz. Eyyub'a çok mal ve çocuk verdi. Malı helak oldu ve evladı da öldü ama o şöyle dedi: "Rabbim! Şüphesiz bana ihsanın hepsini verdin. Bu günden önce gündüzleri mal sevgisi beni meşgul eder, geceleri de evlat sevgisi. Şimdi senin için kulağımı, gözümü, gündüzümü, gecemi boşaltıp hamd ve zikre ayırıyorum" (Maverdi, t.y. c, 3, 461). Benzer bir rivayet de Yezid b. Meyser'den gelmektedir (İbn Kesir, t.y. c, 3, 188).

Kur'an-ı Kerim'de, ne malının yok olmasından ve ne de ehlinin helakinden bahsedilir. Fakat "Eyyub'u da an! Hani Rabbine, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en merhametlisin" diye niyaz etmişti" (Enbiya: 83) yetinden başına bir sıkıntının geldiğini anlıyoruz. Ancak bu dert ve sıkıntının ne olduğu açıklanmamıştır. Fakat Yüce Allah, "Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik. Kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik" (Enbiya: 84) buyruğundan, hem ehliyle ve hem de kendisiyle sınındığını anlıyoruz. Ancak ayette mal konusu geçmemektedir.

Kur'an'da, Hz. Eyyub'un sıkıntısının giderilmesinden ve aile efradının bir misliyle geri verilmesinden bahsedilip malıyla ilgili sıkıntıdan bahsetmemesi, belki de, can ve aile efradı daha önemli olduğu için sadece onlardan bahsedilmiş olabilir. Dert ve sıkıntıdan, hastalığını ve aile efradını kaybettiğini anlamak mümkün olduğu gibi, bunlarla beraber mal varlığını kaybettiği de anlaşılabilir.

Müfessirler, Hz. Eyyub'un imtihanına sebep olarak şunları söylemişlerdir:

- O, krallardan birinin yanına girdi. Orda bir kötülüğü gördü ama onu değiştirmede.
- O bir koç kesti. Pişirip yedi ama ondan komşusuna bir şey vermedi (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 507).
- Bir gün insanları misafir etmişti. Bir fakirin girmesine müsaade etmedi.
 - Bir mazlum ondan yardım istedi ama ona yardım etmedi.
 - Bir kralla gaza ediyordu. Hayvanları onun topraklarındaydı. Bu nedenle ona yumuşak davranıp gazayı terk etti (Zemahşeri, 1997: c, 4, 97; Kurtubi, 1964: c, 15, 209; Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 31).

Maturidi ise şöyle demiştir: "Hiçbir sebep olmadan Eyyub (as)'ın imtihan edilmesi de mümkündür. Şüphesiz kullarını dilediği şekilde imtihan etme yetkisi Allah'ındır" (Maturidi, 2005: c, 8, 633).

Biz de Maturidi'ye katılıyoruz. Her hasta olan veya başına her sıkıntı gelen kişi, ille de bir yaptığından dolayı hasta olmuş veya başına sıkıntı gelmiş değildir. Belki de Allah Teâlâ o kulunu imtihan edip onun sevabını ve derecesini artırmayı murat etmiştir. Nitekim hadislerde, Yüce Allah'ın mümin kullarına verdiği bela, sıkıntı ve hastalığı sebebiyle derecesini yükseltmek ve sevabını artırmak istediğinden de bahsedilmektedir. İşte o hadislerden sadece ikisi:

"Müminin hali ne hoştur! Her hali kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise, sabreder, bu da onun için hayır olur" (Özavşar, 2014, 236).

“Müslümana fenalık, hastalık, keder, hüzn, eza, gam arız olmaz, hatta vücuduna bir diken batırılmaz, ancak Allah Teâlâ bu musibetlerden birisi sebebiyle o Müslümanın suçlarını ve günahlarını örter, bastırır” (Zebidi,1972: c, 12, 61; ayrıca bkz. Buhari 1422: c, 7, 114 5640 nolu hadis).

Kurtubi, Kadı Ebu Bekr b. Arabî'nin, sıkıntıya sebep olarak gösterilen bu görüş ve rivayetlere karşı çıkıp şöyle tenkit ettiğini belirtmiştir:

- Mazlumun yardım istemesi ve onun yardım etmediğinin doğru olduğunu bize kim söyledi? Yardıma gücü yetenin yardım etmemesi ve yardımı terk etmesi sebebiyle kınanır. Hz. Eyyub ise bundan münezzehtir veya yardım etmeye gücü yetmedi. Bu durumda bir şey gerekmez.
- Fakire engel olması, eğer onu biliyorsa, bu onun için hatadır. Bilmezse bir şey gerekmez.
- Kâfir krala hayvanları için yumuşak davranması müdahene⁶ değil, latif davranmaktır. Kâfir ve zalimi kendinden, malından mal veya güzel sözle def etmek caizdir.

Bu tenkitten sonra açıklamalarına şöyle devam etmektedir:

“Kur’an-ı Kerim’deki iki ayetten (Enbiya: 83, Sad: 41) başka Hz. Eyyub hakkında söylenenler doğru değildir. Resulullah (sas)den rivayete gelince, “Hz. Eyyub yıkanırken üzerine altından çekirge yağması” hadisi hariç Hz. Eyyub hakkında bir şey zikrettiği sahih değildir. O zaman Kur’an ve sünnetin söylemediği şey doğru değildir. Hal böyle olunca onunla ilgili haberleri veren kim veya kimden bu haberleri almışlardır? Âlimler İsrailiyat haberleri nakletmişlerdir. Onların yazdıklarından gözünü çevir, söylediklerine sağır kesil. Çünkü onlar senin düşüncene hayalden başka bir şey katmaz ve ancak gönlünü ifsat ederler” (Kurtubi, 1964: c, 15, 210).

Kurtubi, Buhari’de, İbn Abbas’ın bazı Müslümanlara şöyle serzenişte bulunduğunu nakletmektedir:

“Ey Müslümanlar topluluğu! Elinizde Allah’ın, peygamberi Resulullah (sas)’a en son indirdiği ve hiç bozulmamış kitabını okuduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitab’a soruyorsunuz? Kaldı ki Allah, Ehl-i Kitab’ın kendilerine indirilen kitabı elleriyle bozup değiştirdiklerini size haber de verdi⁷. İlimden size gelen şey, sizi onlara müracaattan men etmiyor mu? Vallahi onlardan tek bir adamın dahi size indirilenden sorduğunu hiç görmedik”. Ayrıca Kurtubi, Muvatta’da geçen bir hadiste, “Allah Resulu’nun, Hz. Ömer’in Tevrat’tan yazdığı bir parçayı okumasını uygun görmediğine dair bilgi de mevcuttur” demektedir (Kurtubi, 1964: c, 15, 211).

Biz de Ebu Bekr b. Arabî'nin tenkitlerini paylaşıyor ve müfessirlerin, Hz. Eyyub’un imtihanına sebep olarak gösterdikleri hususlara katılmıyoruz. Peygamberlere ilk iman edenler fakir ve güçsüzdür. Bu nedenle müstekbirler (büyüklük taslayanlar), kendilerine ancak zavallı ve güçsüzler uymuş diye hem peygamberleri ve hem de inananları horlamışlardır. Peygamberlerden, onları yanlarından uzaklaştırmalarını istemişlerdir. Nuh, Ad

⁶ Yapmacık tavır, olduğundan başka türlü görünme. Türkçe’deki karşılığı “yağcılık” olan müdahene insanların birine yaranmak, basit menfaatler elde etmek gibi gayri ahlâki sebeplerle ona karşı aslında içlerinde sakladıkları gerçek niyetleriyle çelişen ve ikiyüzlülüğü ifade eder (Çağrı, 2006: c, 31, 460)

⁷ “Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için, “Bu Allah’ın katındandır” diyenlere yazıklar olsun (Bakara: 79)!”

ve Semud kavimleri, Medyen halkı ve Mekkeli müşrikler hep bunu yapmışlardır. Bu durum ortada iken Hz. Eyyub'un, fakiri sofraya almaması, fakire yardım etmemesi mümkün mü? Ayrıca bir peygamberin bir kötülüğü görüp ona sessiz kalması asla düşünülemez. Kanaatimizce bu görüşlerin kaynağı da, Yahudi dini literatürüdür. Düşünüp kritik yapılmadan nakledilmiştir.

3.1.1. Eyyub (as)'ın Hastalıkla İmtihani

Eyyub Kitabı'nda Hz. Eyyub'un hastalığından, vücudunu yaraların kapladığından ve kurtlanan bu yaralardan irin akıp koktuğundan söz edilmektedir. Fakat Kur'an'da Hz. Eyyub'un hastalığının ne başlangıcından, ne türünden ve ne de gelişmesinden bahsedilmektedir. Hatta hastalıkla imtihan edildiğini, onun duasının kabul edildiğini bildiren, "Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su"! (Sad: 42) ayetinden anlıyoruz. Yani çıkan sudan yıkanıp içerek şifa bulmasından anlaşılan, daha önce hasta olduğudur. Tıpkı tıpta kullanılan tedaviden hastalığın teşhisine giden yöntem gibi biz de, hem su içerek ve hem de o suyla yıkanarak şifa bulunduğu için Hz. Eyyub'un hastalığının ne olduğunu tahmin edebiliyoruz. Bazı araştırmacılar, Kur'an'ın Hz. Eyyub'un hastalığından bahsetmeyişi, irşatta kullanılan "meraka sevk etme ve dikkat çekme" üslubu olarak açıklamışlardır. Olay anlatılırken, dinleyiciye en gerekli yönünü dile getirmek önemli bir anlatım taktiğidir. Burada kıssa, hastalığı anlatmak için değil, Eyyub (as)'ın sabrını vurgulamak için anlatılmıştır (Çakan, Solmaz, 2008: 220-221).

Birçok tefsir ve İslam tarihi kayıtlarında Hz. Eyyub'un hastalığıyla ilgili Ahd-i Atik ve İsrailiyat kaynaklı birçok habere yer verilmiştir. Onun yara bere içinde kaldığı, yaralarının kurtlandığı, yere düşen kurtları tekrar yerine iade ettiği, kötü kokması neticesinde insanların ondan nefret edip uzaklaştıkları, sonunda dayanamayıp şehrin dışında bir mezbeleliğe attıkları, yakın akrabalarının bile onu terk ettiği, hanımından başka kimsenin ona uğramadığı, hastalığının uzun sürdüğü rivayet edilmiştir (Bkz. Maverdi, t.y. c, 3, 461; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95; Razi, 1995: c, 22, 173; İbn Kesir, 2003: c, 1, 221-222).

Bizce bu rivayetler doğru değildir. Evet, peygamberler de hastalanır. Çünkü onlar da bizim gibi insandır. Ancak bu hastalık, asla insanların iğreneceği, nefret edeceği, peygamberin tebliğ görevine engel olacak bir hastalık olmaz. Hz. Eyyub da hastalanmıştır ama bu hastalık, anlatıldığı gibi nefret edilen, hatta çöplüğe atılmaya sebep olan bir hastalık kesinlikle değildir. Bunlar, bazı tarihçilerin de dediği gibi okuyucu ve dinleyicileri acındırmak için söylenmiş aşırı sözlerdir. Bu mesnetsiz ve akla uymayan rivayet ve haberlerle Hz. Eyyub'un sabır derecesinin yüksekliğini gösterelim derken, İslam'ın peygamberler hakkındaki görüş ve inanışlarına ters düşmüşlerdir (Çakan, Solmaz, 2008: 221). Çünkü bir peygamberin, insanların nefret edeceği bir hastalık veya bir hal üzere bulunması, peygamberlik vasıflarına (özelliklerine) tamamen aykırıdır. Bu halde olan bir peygamber halkı İslam'a davet edemez. Oysa bir peygamber, peygamberlikle görevlendirildiği andan itibaren, vefat edeceği zamana kadar, tebliğ ve irşada devam etmekle yükümlüdür. Zaten akaid ve kelama dair eserlerde peygamberlerin sıfatları şöyle sayılmıştır:

Peygamberlerin "ismet, emanet, sıdk, fetanet ve tebliğ sıfatları ayrılmaz özellikleridir. Bunların zıddı olan ma'siyet (günah), hiyanet, yalan, gaflet, vahyi gizleme gibi sıfatlar ise imkânsızdır. Bunlarla birlikte yüce peygamberler

kavimleri arasında en şerefli ailelere mensup olup, insanı alçaltan bazı hususlarla meşgul olmaktan, nefreti gerektirecek arızalardan uzaktırlar. Aksi takdirde peygamber göndermekten arzulan hikmetler ve iyilikler ortaya çıkmazdı” (Bilmen, 2015: 193).

Razi, nefret edilen hastalıkların peygamberler için olması caiz değildir demektedir (Razi, 1995: c, 22, 175) Meraği de şöyle demiştir: “Hz. Eyyub’un hastalığının nefret sınırına varması, insanların onu şehrin dışına çıkarması, bir çöplüğe atması, ona yardım ve azık götürme eşinden başka birinin uğramaması ile ilgili tüm bu haberler İsrailiyattandır ki, onların yalan olduğuna inanmak gerekir. Çünkü o haberleri doğrulayan sahih hadis yoktur. Kaldı ki, peygamberlik şartlarından biri de, peygamberlerde insanların nefretini gerektiren hastalıklardan birinin olmamasıdır. Zira bu halde o, insanlarla iletişim kuramaz, şeriatı ve ahkâmı onlara tebliğ edemez” (Meraği, 1946: c, 17, 16). Hz. Eyyub’un hastalığıyla ilgili Enes b. Malik’ten gelen hadiste:

“Eyyub peygamberin hastalığı 18 yıl sürdü. Yakın uzak herkes onu terk etti ancak has kardeşlerinden iki kardeşi hariç. Sabah akşam ona uğrarlardı. O ikisinden biri diğerine, biliyorsun, vallahi Eyyub’un işlediği günahı âlemde işleyen yok dedi. Diğeri de ona, bunu nereden çıkarıyorsun dedi. O da, 18 yıldan beri Allah ona merhamet etmedi ve belasını kaldırmadı dedi. Yanına geldiklerinde biri dayanamayıp bunu söyledi. Eyyub (as): Ne dediğini bilmiyorum. Şu kadar var ki, Allah azze ve celle benim tartışan ve Allah’ı anan iki kişiye uğradığımı, eve dönüp onların Allah’ı sadece hak konusunda anmaları için istiğfarda bulunduğumu biliyorum. (Resulullah) Dedi ki: İhtiyacını gidermek için çıktığında hanımı onun elinden tutup götürüp getirirdi. Günlerden bir gün hanımı gecikince, Yüce Allah Eyyub’a şöyle vahyetti: “Ayağını yere vur, işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su” (Taberi, 1995: c, 21, 211; Razi, 1995: c, 22, 173; İbn Kesir, t.y. c, 3, 189)

İbn Kesir bu hadis için cidden garib⁸ demektedir (İbn Kesir, t.y. c, 3, 189). Kadı Ebu Bekir b. Rabi’ de, daha önce belirttiğimiz gibi, yıkanırken altın çekirge yağdığını belirten hadisin dışında Hz. Eyyub ile ilgili söylenen hadislerin sahih olmadığını söylemiştir. Meraği, hastalığıyla ilgili nakledilen hadis ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: “Şüphesiz bu hadis, peygamberler hakkındaki dinin sahih ilkeleriyle çakışan ahad haberlerdendir⁹. Onlarda insanları nefret ettirecek bir hastalığın olmaması şarttır. Çünkü onların görevi, gönderildiği kavme tebliğdir. Peygamberler böyle bir hal ve belada iken, insanlar nasıl onlarla toplanır ve onlarla konuşur? Bundan ötürü biz bu haberi kabul hususunda ihtiyatlı davranır veya şüphe olmayan ve kesin olan ilkeye muhalefeti nedeniyle sahih olmadığı için almayız” (Meraği, 1946: c, 23, 125).

Daha önce de söylediğimiz gibi peygamberler de hastalanır. Nitekim Resulullah (sas) de hummaya yakalanmış ve vücudu ateşler içinde kalmıştı. Fakat hiçbir peygamber, gerek peygamberliğinden önce, gerekse peygamberliği döneminde insanların nefretini celb edecek bir hastalığa yakalanmamış ve insanların tiksineceği bir hal üzere bulunmamıştır. Zaten inanmayıp peygamberlere karşı çıkanlardan hiçbiri, peygamberlerini böyle bir durumla itham etmemiştir. Eğer böyle bir durum olsaydı, bu fırsatı asla kaçırmazlardı. Çünkü böyle bir durum onun tebliğ görevine engel bir haldir. Oysa insanlara vahyi tebliğ etmek ve onlara öğüt verip irşat etmek peygamberliğin en temel görevidir. Eğer bir peygamber insanların nefretini gerektiren bir hastalığa yakalanmışsa veya tiksindirecek

⁸ Senet zincirinde bir tabakada ravisinin teke düştüğü hadistir. Yani o tabakada ikinci bir ravi yoktur (Yazarın notu).

⁹ Mütevatir derecesine ulaşmayan hadis demektir (yazarların notu).

bir haldeyse, onunla görüşmeye kim gider ve ondan ilahi mesajı kim dinler? Hatta bu durum iman etmeyenler için geçerli bir mazeret olmaz mı? Çünkü insanlar, tiksindiği birinin yanına gitmez ki, ondan bir şeyler dinleyip alabilsin. Bu da onun için bir mazeret olur. Allah seçtiği peygamberini böyle bir duruma hiç düşürmemiştir.

Şimdi bu konuyu Hz. Eyyub özelinde ele alalım. Bahsettikleri gibi insanları tiksindiren bir hastalığa yakalandığını ve hastalığının da dedikleri gibi 3 ila 30 yıl veya Enes b. Malik'ten gelen rivayette belirtildiği üzere 18 yıl sürdüğünü düşünelim. O zaman Hz. Eyyub bu kadar süre peygamberlik görevini yapamamış demektir. Hal böyle olunca, bu sürede ölenlerin bir sorumluluğu olabilir mi diye kocaman bir soru akla gelmez mi? İnanmayanlar, inkârlarının sebebini bu tikslenme haline bağlamazlar mı? Bu durum inanmayanlar için bir mazeret teşkil etmez mi? Kısacası Hz. Eyyub bu denilenlerden uzaktı. Nitekim Abdulvahap Yıldız bu hastalığı şöyle yorumluyor: “Yara, kurt değil, sadece bakanlar onun zor ve dayanılmaz bir hastalık içinde olduğunu biliyor. Başka da gördükleri bir şey yoktu. Günümüzde de birçok hastalıktan dolayı iç organları yara bere içinde bulunur ve dıştan bakınca sanki hiçbir şeyi yokmuş gibi görünür” (Yıldız, 2016: 135).

Yüce Allah peygamber olarak görevlendireceği kulunu ta çocukluğundan itibaren gözetir ve korur. O, Cenab-ı Hak'ın terbiyesiyle büyür. Bu nedenle Ahmet Lütfü Kazancı'nın da dediği gibi, inkârcılar hiçbir peygambere, “sen peygamberliğini ilandan önce ahlaksızlıkla tanınmıştın. İnsanlar seni nahoş davranışınla tanıdılar. Toplumumuzda nefret edilen biri olarak bilindin” şeklinde tek kelime bile etmemişlerdir. Bu, ahlak bakımından böyle olduğu gibi, sıhhat yönüyle de insanların nefret edeceği, iğreneceği, hatta götürüp mezbeleliğe atacakları derecede kokmuş bir insanı Yüce Allah peygamber yapmaz, peygamberini de böyle bir halden korur (Kazancı, 2014: 353-354).

Hz. Eyyub'un hastalığı, denildiği gibi değildi. Tedavisinden hareketle onun hastalığının içte olduğu, dışında görünen bir şey olmadığı, tertemiz bir vücuda sahip olduğu ama içteki ağrılardan dolayı vücudunu ateşlerin sardığı, görenlerin de, büyük bir acı çektiğini anladıkları bir hastalıktı. Nitekim Sabri Erturhan da, “Yahudi kaynaklı bu tür yanlış bilgileri bir peygamberin saygınlığı ve sosyal itibarı ile bağdaştırmak mümkün değildir” demektedir (Erturhan, 2018: 232). Neccar ise, “insanları nefret ettiren cinsten bir hastalığa yakalandığını söylemek nübüvvet makamıyla bağdaşmaz. Tevhit ve kelam âlimleri, peygamberlerin nefret ettiren hastalıklardan münezzehe olduklarında karar kılmışlardır. O zaman bu peygamberlik makamıyla nasıl bağdaşır” deyip bir soru sorar ve ona; “bu husus ya peygamberlikten önce olmuştur veya Hz. Eyyub'a zarar verme hususunda yapılan mübalağadır ki, kaynağı da Kitab-ı Mukaddes'teki Eyyub Kitabı'dır. Bu kitapta hikâyeler vardır” demektedir (Neccar, t.y. 473).

Neccar'ın peygamberlikten önce olmuştur ihtimalini kabul etmek çok zordur. Çünkü peygamberler küçüklüğünden beri Yüce Allah'ın terbiye ve koruması altındadırlar. O dönemde de insanları tiksindirecek bir hal üzerinde olmaları mümkün değildir. Zaten müfessirler de bir hastalık üzerinde ittifak etmemiş ve değişik hastalıklar ileri sürmüşlerdir. İbn Kesir, Mücahid'in, Hz. Eyyub'un ilk çiçek hastalığına yakalandığını söylediğini belirtir (İbn Kesir, 2003: c, 1, 222). Meraği, ayette çıkan su ile yıkanıp ve o sudan içmesiyle şifa bulduğundan hareketle, mineralli veya kükürtlü su olduğu ve iyileştirdiği o hastalığın egzama, kaşıntı türü bulaşması ve ölüm riski olmayan ama bedeni yoran ve çok acı veren bir cilt hastalığı olduğunu söyler (Meraği, 1946: c, 23, 124).

Yakub Bıyıkoğlu da, yıkanma ve içmeden, Hz. Eyyub'un, hummalı bir hastalık sonucu vücut ısısının soğuk suyla düşürülmesi ve normal bir vücut ısısına sahip olması kast edilmektedir demiştir (Bıyıkoğlu, 2016: 234).

Tüm bu açıklamalar bize, Hz. Eyyub'un iddia edildiği gibi tiksindiren bir hastalığa yakalanmadığını ama içte olan bir hastalığı sebebiyle vücudunu ateşler sardığını ve çok sıkıntı çektiğini, görenlerin de bunu anladığını düşünmekteyiz. Ancak bu hastalığı, tebliğ görevini yapmasına engel olmamıştır. Kaldı ki, Kur'an'da da, iddia ettikleri hastalığa dair ne bir bilgi kısıntısı ve ne de bir işaret vardır. Tamamen Eyyub Kitabı kaynaklıdır ki, bu kitapta asılsız hikâyelerin bulunduğunu daha önce örnekleriyle anlatmıştık.

3.1.2. Eyyub (as)'ın Duası ve Hastalıktan Kurtuluşu

Katılmadığımız bir görüş olmakla birlikte, bilgi kabilinden olmak üzere, Hz. Eyyub'un duasının sebebi ve kurtuluşu ile ilgili rivayet ve görüşleri aktarmak istiyoruz. Akabinde de bunlarla ilgili yapılan tenkitlere ve kendi eleştirilerimize yer vereceğiz.

Hz. Eyyub uğradığı bela ve sıkıntıya sabretmiştir. Sadece ona yardım eden, hizmetini gören eşi kalmıştır. Hz. Eyyub'un bu durumu uzayınca, eşi ona acıyarak, "Eyyub! Şayet Rabbine dua edersen senden bu musibeti kaldırır" demiştir. Hz. Eyyub da ona, bollukta kaç yıl kaldık diye sormuştur. O da, yetmiş, bir başka rivayete göre 80 yıl demiştir. Hz. Eyyub devamla, mihnette kaç yıl diye sorunca, o da 7 yıl demiştir. Eyyub (as) da, ben bu kadar yıl sıkıntıda yaşamadan Allah'a dua etmekten hayâ ederim demiştir (Maverdi, t.y. c, 3, 461; Zemahşeri, c, 3, 131; İbn Kesir, 2003: c, 1, 222). Bazı rivayetlerde de, ona niçin afiyetin için dua etmiyorsun diyenlere, bolluk içinde bulunduğum süre kadar geçmeden Allah'tan bu azabın zevali için dua etmekten hayâ ederim diye cevap verdiği ve bela ona isabet ettiğinde 80 yaşında olduğu belirtilmiştir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95). Kurtubi, Kadı Ebu Bekr b. Arabî'nin, "bu mümkün ama ne o kadar yıl hasta kaldı ve ne de böyle bir konuşma olmuştur dediğini" aktarmaktadır (Kurtubi, 1964: c, 11, 324).

Hz. Eyyub'un Allah'a dua etmesine sebep olarak şu hususlar gösterilmiştir: Bir rivayete göre iki arkadaşı onun huzuruna girmiş ve bir koku almışlardır. Biri diğerine, eğer Eyyub Allah indinde hayırlı biri olsaydı, bu duruma gelmezdi demiştir. Bu söz Hz. Eyyub'a, başına gelen sıkıntıdan daha ağır gelmiştir. Yaptığı yardımları zikredip secdeye kapanmıştır. Allah'ım! Bu hastalığı benden almayınca kadar başımı secdeden kaldırmam diyerek dua etmiştir (Razi, 1995: c, 22, 173; ayrıca bkz. İbn Atiyye, 1422: c, 4, 507; İbn Kesir, 2003: c, 1, 222). Başka bir rivayete göre de kendilerine de Hz. Eyyub'un hastalığı bulaşır diye artık hanımını ücretle çalıştırmamaları sebebiyle, o da yiyecek getirmek için saç örgüsünü kesip satmıştır. Hz. Eyyub da bunu öğrenince eşine acıyarak duada bulunmuştur (Taberi, 1995: c, 18, 496; İbn Kesir, 2003: c, 1, 222). Bir diğer rivayette ise, kavmi ona uğrayıp onun haline bakıp sevinince, o da bunların kendisine düşmanlık yaptıklarını anladığı için üzülerek Allah'a dua etmiştir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95). Diğer bir rivayette de, Hz. Eyyub, kendisine İblis'in sözlerini haber veren eşine sinirlenip onu yanından kovmuştur. Hanımı da bir müddet gelmemiştir. Hz. Eyyub tek başına kalıp kendi ihtiyaçlarını gidermede de sıkıntı yaşayınca, bu belayı kendisinden gidermesi için secdeye varıp Allah'a yalvarmıştır. Yüce Allah ona demiştir ki: Başını kaldır, duan kabul edildi. Ayağını yere vur. Ayağını bir defa vurur, çıkan su ile yıkanır. İkinci

kez vurrur ve çıkan sudan içip şifa bulur (Razi, 1995: c, 22, 173; İbnü'l-Esir, 1987: c, 1, 99). Kurtubi dua için söylenen bu durumlara ek olarak şu hususların da söylendiğini belirtir:

- Namaza kalkmak istedi ama kalkamayınca, şikâyet değil, halini haber vermek için dua etti.
- Sabra zarar vermeyen aczini ikrar etmek için yalvardı.
- Allah, bu duayı onun lisanı üzere icra etti ki, Eyyub (as)'dan sonra başına bela gelen her insan da onun gibi aczini belirten bu duayla Allah'a yalvarsın.
- Ondan kırk gün vahiy kesildi. Rabbinin kendisini terk edeceğinden korktuğu için niyazda bulundu.
- İblis'in, Eyyub (as)'ın hanımına bana secde et demesi sebebiyle, hanımının imanı gider ve bakacak kimseden mahrum kalır diye duada bulundu (Kurtubi, 1964: c, 11, 323-324).

Biz, Hz. Eyyub'un yanında sadece eşi kaldığını söyleyen rivayetin bir an doğru olduğunu kabul etsek bile, bu yalnız bırakmanın hastalıktan kaynaklandığı anlamına asla gelmez. Belki bu yalnızlık, aile efradını kaybetmesi ve o dönem inananların olmaması, varsa da çok az sayıda olması, fakir ve güçsüz olmaları sebebiyle, Hz. Eyyub'un yanına gelmelerine inanmayan yönetici ve ileri gelenlerin engel olması gibi sebeplerin olabileceğini düşünmekteyiz.

Kur'an'da Hz. Eyyub'un hangi durum sebebiyle dua ettiğinden bahsedilmez. Sadece bir hadiste, ziyaret eden iki arkadaşının onu günah işlemekle suçlamaları ve bu yüzden kınamaları, başına gelen musibet ve hastalıktan daha ağır geldiği için secdeye varıp şifa istediğinden bahsedilmiştir. Bu hadis, ahad ve garib olduğu için birçok müfessir tarafından tenkit edilmiş ve delil olarak alınamayacağı belirtilmiştir. Böylece sayılan bu sebeplerden biri veya birkaçı doğrudur diyebilmemiz için elimizde ayet veya sahih hadis olmadığı gibi, bunların hepsi veya şunlar yanlıştır diyecek bir kanıt da sahip değiliz. Bu nedenle söylenen bu rivayetleri akıl süzgecinden geçirmeli ve İslam'ın temel ilkeleriyle karşılaştırmalıyız. Bu kriterlere uymayanlara şüpheyle bakmanın, geri kalanları ise kendi haline bırakmanın daha isabetli olacağını düşünmekteyiz. Ancak biz ayetlerden, Eyyub (as)'ın büyük bir sıkıntı içinde olduğu, şikâyetçi olmadan büyük bir edep ve saygı içinde halini Allah Teâlâ'ya arz ettiğini anlıyoruz. Hangi durumda dua ettiğini bilmemiz bize bir fayda temin etmeyeceği gibi, bilmemek de bize bir zarar vermez. Bize gerekli olan Hz. Eyyub'un belaya sabır konusunda sunduğu örnekliği ve duasındaki büyük edebi ve tevekkülüdür. Sıkıntısı için yaptığı dua değişik iki surede ve iki ayrı ayette şöyle geçmektedir: *"Eyyûb'u da an! Hani Rabbine, "Başıma bu dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti"* (Enbiya: 83). *"(Resulüm!) Kulumuz Eyyûb'u da an. O, Rabbine: "Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi" diye seslenmişti"* (Sad: 41).

Birinci ayette geçen ve dert olarak Türkçeye tercüme edilen "DURR" kelimesini müfessirler; genelde sıkıntı, meşakkat, vücuttaki zayıflık, zarar, hastalık olarak açıklamışlardır (Zemahşeri, 1997: c, 3, 130; Kurtubi, 1964: c, 11, 323; Kadı Beydavi, 1418: c, 4, 58; Ebussuud, t.y. c, 6, 81; İbn Aşur, 1984: c, 17, 126). İkinci ayette geçen ve yine yorgunluk olarak açıklanan "NUSB" kelimesini de insanın vücudundaki meşakkat, eziyet olarak çevrilen "AZAB" kelimesi ise, aile efradı ve mal acısıyla tefsir etmişlerdir (Kurtubi, 1964: c, 15, 208; Yazır, t.y. 4100). Maturidi, Ebu Ubeyde'nin "NUSB" kelimesinin şer anlamına geldiğini dediğini, bazılarının ise, bu kelimenin beden zahirine, "AZAB" kelimesinin de vücudun içine isabet eden sıkıntılar olduğunu söylediklerini belirtmiştir

(Maturidi, 2005: c, 8, 633). Razi ise, bil ki o, iki sevimsiz şeyle karşılaştı: Evlat ve malını kaybetmesi sebebiyle yaşadığı büyük gam ve hastalık sebebiyle duyduğu şiddetli acı. Bu ikisi birleşince, Yüce Allah bu iki lafzı (nusb ve azab) zikretti demiştir (Razi, 1995: c, 26, 396).

Müfessirlerin birçoğu, Hz. Eyyub'un duasındaki letafet, incelik ve edebe dikkat çekmişlerdir. O, talebini açıkça söylememiş, sadece başına bir belanın, bir sıkıntının geldiğini ve rahmete muhtaç olduğunu, yani halini açıklamak ve Allah Teâlâ'nın da merhametinin sonsuz olduğunu belirtmekle yetinmiş olduğunu söylemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 3, 131; Razi, 1995: c, 22, 175). Yani sıkıntının kaldırılması için açık bir talepte bulunmuyor. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın onun halini çok iyi bildiğini biliyordu. Meraği, şöyle demiştir: "Ey Rabbim! Ben rahmete muhtacım. Sen ise, kerimsin, cömertsin ve merhamet edensin. Bana cömertliğini ve rahmetini yağdır. Şifamı ver, bendeki zararları gider. Sen merhametlilerin en merhametlisin" (Meraği, 1946: c, 17, 16). Zemahşeri de bu konuda şunları söylemektedir: "Eğer biri, Hz. Eyyub, Allah'a şikâyette bulundu, bu nasıl sabretmedir diye bir soru sorarsa, ona, Allah'a hal arz etmek sabırsızlık ve sızlanmak değildir diye cevap veririz. Bu tıpkı Yakub (as)'ın, "ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum" (Yusuf: 86) demesi gibidir. Hastanın doktora şikâyeti de böyledir. İnsanların belaya sabrı, afiyet talebine engel değildir. Tedavi için doktorlarla müşavere etmek gibi, sabırla Allah'a ilticada, O'ndan şifa dileme ve niyazda bulunma vardır. Kaldı ki, Hz. Eyyub'un dua talebi, kavmi fitneye düşer korkusuyla olmuştur. Çünkü şeytan onlara, eğer Eyyub peygamber olsaydı, böyle imtihan edilmezdi vesvesesini veriyordu" (Zemahşeri, 1997: c, 4, 98).

Razi de bu konuda Zemahşeri'nin dediklerinin bir benzerini söylemektedir. O da, Hz. Eyyub'un bu arzı sabra mani değil midir, diye bir soru sorulursa, ona cevabımız şöyle olurdu demiştir: "Sufyan b. Uyeyne'nin, kim Allah'ın kazasına razı olarak Allah'a arzda bulunursa, bu arz sabırsızlık ve sızlanma sayılmaz. Çünkü sabrın şartı belayı tatlı bulmak değildir. Siz Hz. Yakub'un duasını duymadınız mı?" (Razi, 1995: c, 22, 175). Kurtubi de, "ulemanın, "gerçekten biz onu sabreden olarak bulduk" (Sad: 44) ayetini delil göstererek onun bu duasının sızlanma olmadığını, bilakis bunun, bir dua olduğunu, sızlanmanın ise, başa gelene sabretmeyip halka şikâyet etmek olduğunu, duanın rızayı yok etmediğini söylediklerini" belirttikten sonra, Ebu Kasım b. Habîb'in şöyle dediğini aktarır: "Sultanın evinde fukaha ve üdebanın dolu olduğu bir mecliste bulundum. Onlar Hz. Eyyub'un duasının şikâyet olduğu hususunda fikir birliği edince onlara, "gerçekten biz onu sabreden olarak bulduk" (Sad: 44) ayetini sordum. Sonra dedim ki, bu şikâyet değil, duadır. Açıklaması da "onun duasına icabet ettik" (Enbiya: 84) ayetidir. İcabet duaya olur, şikâyete değil. Hepsisi de bu açıklamayı güzel bulup rıza gösterdi" (Kurtubi, 1964: c, 11, 325-326).

Kadı Beydavi de, "onun şeytandan dolayı Allah'a arzı sabırsızlık olarak nitelendirilemez. Afiyeti temenni, şifayı talep sabırsızlık olarak sayılmaz. Şu kadar var ki o, kendisinin veya kavminin dini konusundaki imtihanından korktuğu için bu duada bulundu" demiştir (Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 31).

Müfessirlerin, "onun yakarışı şikâyet ve sızlanma değil, duaydı" görüşüne aynen katılıyoruz. Şikâyet ve sızlanma, halini halka arz etmektir. Allah'a olan arz şikâyet kapsamına girmez. Zaten Hz. Eyyub bu haliyle ve yaptığı bu duayla bizlere güzel bir örnek olmuştur. İkinci ayette, şeytanın Hz. Eyyub'a, bir yorgunluk ve sıkıntı verdiğiinden bahsedilmektedir. Şeytanın ona zarar verışı müfessirlerce değişik şekilde yorumlanmıştır.

Maturidi şöyle demektedir:

“Allah, şeytana neleri mümkün kıldı ki, Hz. Eyyub yorgun ve sıkıntıya ona izafe ediyor, bunu bilmiyoruz. Allah’tan gelen bir tespit olmadıktan sonra, bize, şeytana şu imkânlar verildi, şu konuda şöyle yaptı, ona şu zararları verdi demek gerekmez. Şüphesiz kullarını dilediği şekilde imtihan etme yetkisi Allah’a aittir. Murat ettiğine, istediği sıkıntı ve belayı, dilediklerinin eliyle veya vesilesiz ve vasitasız verme, dilediğine de dilediği hayır ve nimeti vasıtalı veya vasitasız verme yetkisi Allah Teâlâ’nın hakkıdır. Ancak bela, gerçek anlamda Allah’tandır. Şeytanın eliyle olduğunu haber veriyor. Bu husus, “Onlarla savaşın ki, Allah onları sizin elinizle cezalandırsın, onları rezil rüsvâ etsin, sizi onlara karşı başarılı kılsın” (Tevbe: 14) ayetindeki gibidir. Ceza Allah’tandır ama Allah Teâlâ bunu müminlerin eliyle icra ettiğini haber veriyor” (Maturidi, 2005: c, 8, 632-633). Meali yukarda geçen Sad Suresi 41. ayetin yorumunda şu iki görüş ileri çıkmıştır:

- Eyyub (as)’ın, Eyyub Kitabı’nda bahsedildiği gibi Allah’ın müsaadesiyle şeytanın kendisine verdiği zararı kastettiği söylenmiştir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 507; Razi, 1995: c, 26, 398).
- Hz. Eyyub’un başına gelen bela ve musibetler sebebiyle şeytanın, hastalıktan dolayı çektiği meşakkat ve acıyı kullanarak kendisine vesvese verdiğini, hastalığı veren Allah’a karşı isyana zorladığını veya hastalığın sıkıntısı ve eziyeti yanında bir de şeytanın vesvesesiyle, zihne attığı bozuk düşünceler ile uğraştığı anlamında söylediği belirtilmiştir (İbn Atiyye, 1422: c, 4, 507; Razi, 2005: c, 26, 396; Yazır, t.y. 4100) ki bu, onun canını hastalık ve beladan daha fazla acıtıyordu.

Müfessirlerin tamamı birinci görüşe şiddetle karşı çıkmışlardır. Çünkü şeytanın ne insan ve ne de malı üzerinde bir etkisi yoktur. İblis de bunu bizzat ikrar ediyor (Bkz. İbrahim: 22). İblis ancak, Hz. Âdem’e olduğu gibi vesvese vererek insanları doğru yoldan saptırabilir diyerek ikinci görüşü benimsemişlerdir (Zemahşeri, 1997: c, 4, 97; Kurtubi, 1964: c, 15, 207; Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 31; Ebussuud, t.y. c, 7, 229). Razi de birinci görüşe karşı çıkarak şöyle demiştir: “Şeytanın insanları hastalık ve acılara düşürme kudreti yoktur. Çünkü bizzat İblis’in kendisi “Aslında benim sizi zorlayacak gücüm yoktu; benim yaptığım size çağrıda bulunmaktan ibaretti; siz de benim çağrıma uydunuz” (İbrahim: 22) diyerek güçsüz olduğunu, sadece vesvese verdiğini söyler ki, burada da vesvese ile sıkıntı ve eziyete sebep olduğu anlaşılmaktadır” (Razi, 1995: c, 26, 398).

Kurtubi, Ebu Bekir b. Arabî’nin şöyle dediğini nakletmiştir:

“Müfessirlerin, İblis’in meleklerle gidileceği yere kadar gittiği şeklindeki sözleri yanlıştır. Çünkü o lanetlenmiş ve kendisine öfkelenmiş olarak yere indirilmiştir (Bkz. A’raf: 12-13). Hal böyle iken o nasıl olur da rıza makamına yükselir? Şüphesiz bu cehaletten kaynaklanmaktadır. Ayrıca Yüce Allah’ın şeytana kulum Eyyub üzerinde bir gücün var mı, demesi de kesinlikle batıldır. Çünkü Allah Teâlâ İblisin ordusundan olan küffarla konuşmaz. Müfessirlerin şeytana bu gücü vermelerine cesaret ettiren ayetteki “şeytan bana dokundu” ifadesidir. Onlar tefsirlerinde, Hz. Eyyub’un şeytanın dokunmasından şikâyet ettiğinden hareketle böyle söylemişlerdir. Fakat iş onların sandığı gibi değildir. Hayrı ve şerri, imanı ve küfrü, itaati ve isyanı, fiillerin hepsini yaratan Allah’tır ve O’nun ortağı yoktur. Fakat şer, edep

bakımından Allah'a nispet edilmez. Biz böyle terbiye edildik ve Allah'a hamd etmemiz bize öğretildi" (Kurtubi, 1995: c, 15, 209-210). Ebussuud da, "Hz. Eyyub, başına gelen beladan dolayı şeytanın vesvese vererek musibeti büyük göstermesinden, rahmetten ümit kesmeye, hoşnutsuzluk ve sabırsızlığa sevk etmeye çalışmasından şikâyet ederek, belanın kendisinden kaldırılmasının veya sabr-ı cemille şeytanı redde muvaffak kılmasının kâfi olacağı hususunda Allah'a sığındığını" söylemektedir (Ebussuud, t.y. c, 7, 229).

Biz de, Hz. Eyyub'un "*şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi*" ifadesinden, şeytanın ona verdiği vesvesenin, zihnine attığı bozuk düşünce, günah ve isyana teşvik etme çabasının kastedildiğini düşünüyoruz. Çünkü hayır da, şer de, iyi de, kötü de Allah'tandır. Şeytanın insan üzerinde fiili olarak bir etkisi yoktur. Sadece verdiği vesvese ve zihinlere attığı kötü düşüncelerle insanları kandırıp doğruluktan ayırması mümkün olabilir. Zaten yukarda meali geçen ayette de belirtildiği üzere bizzat şeytanın kendisi, insanlar üzerinde vesveseden başka bir gücünün olmadığını itiraf etmektedir.

İbn Aşur ise şöyle demektedir:

"Hz. Eyyub'un duasında geçen "MESS" kelimesi hafif dokunma anlamına gelir. Bunu, Allah'a karşı edebinden ötürü söyledi (İbn Aşur, 1984: c, 15, 127). Şeytanın dokunması ile ilgili benim görüşüm şudur: "Şeytan bana vesvese ile dokundu. Vesvese vermesine sebep de yorgunluk ve acıdır. Şeytan vesvese vererek yorgunluk ve acıyı onun nazarında büyüttü. Onun kalbine, kendisinin bu acıyı hak etmediği düşüncesini atarak Allah hakkında suizan beslemesi veya başına gelenlerden dolayı öfkelenmesi için çabaladı. Hz. Eyyub'un bu duasında bir letafet ve incelik vardır. Kinayeli bir şekilde kendisindeki yorgunluk ve acının kalkmasını istemiştir. Çünkü bu ikisi sebebiyle şeytan kendisine müdahil oluyor. Tıpkı Hz. Yusuf'un: "*Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum*" (Yusuf: 33) dediği gibi bundan korunmasını istiyor" (İbn Aşur, 1984: c, 23, 269-270).

Karaman vd. de, Hz. Eyyub'un bu sızlanması, şeytandan gelen ve kendisini isyana zorlayan psikolojik baskıdan sıkıntı çektiğini ve bu baskıya karşı savaş verdiğini göstermektedir derler (Karaman vd. 2008: c, 4, 584). Bazı müfessirler, Yüce Allah'ın onun duasını kabul edip onun ayağını yere vurup çıkan sudan yıkanmasından ve o sudan içmesinden, aile efradını bir misliyle hibe etmesinden anlıyoruz ki, Hz. Eyyub'un duasının zımında bu dertten kurtuluş talebi vardı. Delili de Enbiya 84. ayet ile Sad 42-43. ayetlerdir demişlerdir (Maturidi, 2005: c, 8, 634). İlgili ayetler şöyle: "*Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik*" (Enbiya: 84). "*Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su! Tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık*" (Sad: 42-43).

Bazıları, "*ayağını yer vur*" emri üzerine Hz. Eyyub ayağını yere vurmuş ve bir pınar fışkırmış. Hz. Eyyub o sudan yıkanmış, böylece vücudunun dışındaki hastalıktan şifa bulup eski güzellik ve tazeliğine kavuşmuş, o sudan içerek de içindeki hastalıklardan kurtulmuştur demişlerdir (Maturidi, 2005: c, 8, 635; Zemahşeri, 1997: c, 4, 97; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95; Kurtubi, 1964: c, 15, 211; Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 31; İbn Kesir, t.y. c, 4, 39). Bazıları da,

Hz. Eyyub'un ayağını yere bir vuruşuyla bir pınar fıskırdı. Ondan hem içti ve hem de yıkandı demenin caiz olduğu gibi, ilk vuruşta çıkan sıcak suyla yıkandığını, ikinci vuruşta da çıkan soğuk sudan içip şifa bulduğunu, yani iki pınar olduğunu söylemenin de caiz olduğunu belirtmişlerdir (Taberi, 1995: c, 21, 210; Maturidi, 2005: c, 8, 635; Zemahşeri, 1997: c, 4, 97; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 507; Razi, 1995: c, 22, 173; Kurtubi, 1964: c, 15, 211; Kadı Beydavi, 1418: c, 5, 31). Fakat Yazır, ayetin zahiri anlamının, ayağını bir kez yere vurduğu ve bir pınarın fıskırdığı görüşüne uygun düştüğünü söylemektedir (Yazır, t.y. 4101). Sabuni ise, cumhurun görüşünün, iki kaynak çıktığı ve birinden yıkanıp diğerinden de içtiği şeklinde olduğunu söylemiştir (Sabuni, 1981, c, 3, 60). Yazır, "ayağını yere vur" emri ne kadar manidardır. Yüce Allah duasını kabul edip kurtuluş mucizesini verirken bile, evvela ona bir hareket emretmiştir ki, bu emir tıpkı Meryem kıssasındaki duruma (Bkz. Meryem: 25) benzer" demektedir (Yazır, t.y. 4101). Yazır'ın bu dediklerine, Hz. Musa'ya "asani taşa vur" (Bakara: 60) emri ile Hz. İbrahim'e dört kuşu alıp kes, her parçasını bir dağa bırak ve onları çağır (Bkz. Bakara: 260) emrini de benzer örnek olarak ekleyebiliriz.

Biz de, Allah Teâlâ'nın Hz. Eyyub'u, şifa mucizesine ortak ettiğine inanıyoruz. Yüce Allah, sıkıntı ve acılar içinde olan Eyyub (as)dan bir gayret göstermesini, bir çaba sarf etmesini istemiştir. Yoksa Allah, o ayağını yere vurmada da pınarı fıskırtma kudretine sahiptir. Fakat Yüce Allah başına gelen tüm bu belalara sabredip şükreden kulu ve peygamberini mucizeye ortak ederek onu şerefleştirmiştir. Tıpkı Hz. İbrahim ve Hz. Musa'yı mucizelere ortak edip şerefleştirdiği gibi.

Bazı kaynaklar Hz. Eyyub'un hastalığının uyuz, bazıları çiçek, bazıları da cüzzamdır demişlerdir. Ama bunların hiçbiri doğru değildir (Aydemir, 2014: 104). Eyyub (as.) bir peygamberdir ve onun en büyük görevi, aldığı ilahi mesajı insanlara tebliğ etmektir. Bu tür hastalığı olanın, hele aslandan kaçır gibi kaçın denilen cüzzamının yanına kim gider ve ondan kim bir şeyler alır? Bunu söyleyenler, peygamberlerin tebliğ görevini unutmuş benziyorlar. Hz. Eyyub'un hastalığı içteydi. Dıştan görünen bir şey yoktu. Nitekim Meraği, ayetteki işaretten hareketle bu su hakkında şu yorumda bulunmuştur: "Bu suyun kükürtlü sularından olduğu ve bu tür hastalıklarda başarı sağladığı, beden dışına faydalı olduğu gibi, içmeyle de iç hastalıklara fayda verdiği anlaşılıyor. Bu, çeşitli ülkelerde tedavi için kullanılan kaplıcalar gibi cilt ve iç hastalıkların tedavisi için kullanılmaktadır" (Meraği, 1946: c, 23, 124-125). İbn Aşur da, "suyun soğuk olarak nitelenmesi, onunla Hz. Eyyub'daki humma hastalığının giderilmiş olduğuna işarettir. Bir hadis-i şerifte de, "Humma cehennem kusmasındandır, onu su ile söndürün" şeklinde geçtiğini söylemektedir (İbn Aşur, 1984: c, 23, 271). Biz de İbn Aşur'un görüşünü ayetin anlamına daha yakın görmekteyiz.

Ebu Hureyre'den gelen bir hadiste Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Eyyub mucizeli suda yıkandığı sırada, önüne altından düzölmüş bir sürü çekirge düşmüştü de, Eyyub hemen bunları toplayıp elbisesine doldurmaya başlamış. Bunun üzerine Allah Teâlâ; "Ey Eyyub! Görüyorsun sana malını iade etmek suretiyle zengin kılmadım mı? Hitabıyla karşıladı. Eyyub, evet Allah'ım! Beni o suretle zengin kıldın. Fakat senin hayır ve bereket hazinelerinden benim için doyma ihtimali yoktur diye cevap verdi" (Zebidi, 1972: c, 9, 143; ayrıca bkz. İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95; İbn Kesir, t.y. c, 3, 189). İbn Kesir bu hadisin Buhari ve Müslim'de geçtiğini belirtir (İbn Kesir, t.y. c, 3, 189).

Kurtubi, "Katade'nin o kaynayan suyun Suriye topraklarında Cabiye denilen yerde olduğunu söylediğini" belirtir (Kurtubi, 1964: c, 15, 211). Zebidi de, "Taberi'nin Cabiye denilen yerin Suriye'de Havran'ın kuzeyindeki Hevlan kasabası olduğunu

söylediğini ama Buhari şarihi Aynî'nin ise, bu yerin Şam'da Besne olduğunu ve kabrinin de orada bulunduğunu söylediğini, Kamus tercümesinde de, Besne'nin Şam'da bir köyün adı olduğu belirtilir ki, bu iki rivayet birbirini teyit etmektedir" demiştir (Zebidi, 1972: c, 9, 143)). Seligsohn, "tarihçi Mes'udi'nin (Ö. 956 M.), Eyyub Mabedi'nin ve içinde yıkandığı kaynağın kendi zamanında bile meşhur olduğunu ve Şeria eyaletinde Neva yakınında bulunduğunu söylediğini" naklederek devamla şöyle demektedir: "Bugün dahi burada Eyyub Hamamı ve yakınında vaktiyle Makam-ı Eyyub denilen Makam-ı Şeyh Said olduğunu, bir de meşhur Eyyub kayasının bulunduğunu ki, bilindiği üzere II. Ramses'e ait bir abideden başka bir şey olmadığının ve bugün Eyyub kuyusu olarak anıldığının söylendiğini" belirtir (Seligsohn, 1978: c, 4, 423-424).

Hz. Eyyub, sonunda iyileşti. Eski güzellik ve tazeliği geri geldi. Kimi rivayete göre, şeytanın sözünü kendisine söylediği için kovduğu eşi, yalnız başına ne yapar deyip ona bakmak için geri geldi. Kimi rivayetlere göre de, gittiği bir yerden geç dönmüş ancak Hz. Eyyub'u yerinde bulamamıştır. Acaba vahşi bir hayvan mı onu yedi diye sağa sola bakarken, yüksek bir yerde oturan bir adam görmüş ve ona, "burada hasta yatan bir adam vardı. Şimdi yerinde yok. Onu gördün mü" diye sormuştur. O da, "o kişi senin neyin olur" demiştir. Eşi Rahme, "benim kocam olur" deyince, Eyyub (as), "benim" demiştir. Rahme bakınca tanır ve ona sarılıp ağlamıştır (Taberi, 1995: c, 18, 501; İbn Atiyye, 1422: c, 4, 95; Razi, 1995: c, 22, 174; İbnu'l-Esir, 1987: c, 1, 100; Kurtubi, 1964: c, 15, 216; İbn Kesir, t.y. c, 3, 189).

Hz. Eyyub'un hastalık ve sıkıntılara sabrı ve yaptığı latif dua her akıl sahibi için canlı bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim Yüce Peygamberimiz (sas): "Bela bakımından insanların en sıkıntıda olanı peygamberlerdir. Sonra salihler, sonra da derece derece diğerleri gelir. Kişi dini ölçüsünde imtihan edilir. Dini (inancı) kuvvetli olanın imtihanı da ağır olur" diye buyurmuştur (İbn Kesir, 2003: c, 1, 222). Taberi de, "bir mümin bir belaya uğrar veya bir sıkıntı yaşarsa, Hz. Eyyub'un uğradığı musibetleri hatırlasın ve "benden hayırlı olan peygamberlerden bir peygamber de musibete uğramıştı" diyerek teselli bulsun" demiştir (Taberi, 1995: c, 18, 5007). Zemahşeri ise, "kullarım onlara olan rahmet ve nimetimi hatırlasınlar! Onları unutmam. Eyyub'a rahmet ettiğimiz gibi, başka kullarımıza da yaparız. Eyyub gibi sabretsinler ki, dünya ve ahiret sevabına nail olsunlar demek olduğunu" söyler (Zemahşeri, 1997: c, 3, 131). Maturidi'nin de dediği gibi, kim bir belayla sınılanır ve Hz. Eyyub gibi sabrederse, Allah, Hz. Eyyub'dan belayı kaldırdığı gibi ondan da kaldırırlar (Maturidi, 2005: c, 7, 368). Yine Maturidi, "Hz. Eyyub'un bu imtihanı müminler ve akıselim kişiler için bir öğüttür. Kişi bilmelidir ki, sıkıntı Allah'ın ondan almak istediği bir intikam değildir. Her sıkıntıya düşene kızgın olmadığı gibi, her bolluk verdiğine de ondan razı ve hoşnut olduğu anlamına da gelmez. Fakat Allah Teâlâ, dilediğini sıkıntı ve bela, dilediğini de bolluk ve varlıkla imtihan eder" demiştir (Maturidi, 2005: c, 8, 634). İbn Kayyim el-Cevziyye de (Ö. 751/1350), "Eyyub (as), Yüce Allah'ın sıfatlarıyla tevessül etti. Kendisinin çok aciz ve zayıf olduğunu, Allah'ın rahmetine de son derece muhtaç olduğunu arz etti. Bela ve sıkıntı ile imtihan edilen kişi bu noktaya vardığında, bela ondan kaldırılır. Kesinlikle tecrübe edildi ki, kim Hz. Eyyub'un bilgi ve anlayışıyla bu duayı yedi kez söylerse, Allah o kulunun sıkıntısını, zararını giderir" demiştir (İbn Kayyim, 1410: 381).

İbn Kayyim bu duanın kesin olarak tecrübe edildiğini söylediğine göre, ya kendisi bizzat tecrübe etmiş, ya güvendiği âlim veya âlimlerce tecrübe edilmiş veyahut da tecrübe edildiği bir olaya şahit olmuştur diye düşünmekteyiz. Fakat o da, bu duanın sadece söylenerek değil, Hz. Eyyub gibi hareket ederek, halka şikâyet

etmeden, şikâyetçi olmadan sabretmek ve yine sadece halini Rabbine arz etmek şartlarına bağlamaktadır. Yani kavli dua yetmez, fiili duanın da olması şarttır demektir

Ayağını yere vurması emriyle ilgili Kurtubi'nin dikkat çeken bir açıklamasına yer vermenin isabetli olacağını düşünüyoruz. Kurtubi şöyle demektedir: "Zahitlik taslayan bazı cahiller ve aşırı giden bazı mutasavvıflar, "Ayağını yere vur" (Sad: 42) ayetinden hareketle, İslam'da raksın cevazına (caiz olduğuna) bu ayeti delil saymışlardır. Cevheri, bu alakasız bir çıkarımdır. Şayet "sevinç için ayağını yere vur" şeklinde olsaydı, o durumda onlar için böyle bir çıkarımda bulunmaya dair ellerinde şüpheli de olsa bir delil olabilirdi. Ancak ayağı yere vur emri su çıkması için verilmiştir" demiştir. Kurtubi devamla, "İbn Akil de, ayağını yere vurup suyun çıkması bir mucizedir. Eğer ayak hareketi raksa delil ise, o zaman Hz. Musa'nın "Asanı taşa vur" (Bakara: 60) ayeti raksa daha açık cevaz vermiş olurdu. Biz, şeriatla oynamaktan Allah'a sığınırız" demiştir (Kurtubi, 1964: c, 15, 215).

SONUÇ

Eyyub (as) gerek yakalandığı hastalık ve gerekse başına gelen belalara gösterdiği sabırla tüm insanlığa örnek olmuştur. Bu nedenle Kur'an'da övülmüş, gerek sabrı ve şükürü, gerekse hastalık ve sıkıntıdan kurtulmak için yaptığı latif ve edep dolu duasıyla ibadet eden kullara ve akliselim sahiplerine örnek kılınmıştır.

Hz. Eyyub'un bu imtihanı, müminler ve aklını kullanan kişiler için bir öğüttür. Kişi bilmelidir ki, başına gelen sıkıntı, Allah'ın ondan almak istediği bir intikam değildir. Her sıkıntıya düşene kızgın olmadığı gibi, her bolluk verdiği de ondan razı ve hoşnut olduğu anlamına gelmez. Fakat Allah Teâlâ, dilediğini sıkıntı ve bela, dilediğini de bolluk ve varlıkla imtihan eder.

Sabır, günah ve belalara karşı göğüs germektir. Günah işlememek, bela anında isyan etmemektir. Farzları işleme hususunda sabır göstermektir. Sabır, zillete, meskenete ve haksızlığa boyun eğmek, katlanmak değildir. Sabır etkili duadır. Sabır, Eyyub (as)ın şahsında kemalini bulmuş, insanlara güzel örnek olmuş imanî bir sıfat, insanî bir yetenektir (Çakan-Solmaz, 2008: 222). Çünkü Hz. Eyyub çektiği tüm sıkıntılara, evlat ve sıhhatini kaybetmesine rağmen o, her zaman Allah'a hamde, sabır ve şükre hep devam etti. Ne ümitsizliğe düştü ve ne de sızlandı. İlk ve son kez bir dua etti. Duası da son derece latif ve incedi. Talebini bile açıklamadı. Cenab-ı Hakk'ın sonsuz merhametine sığınarak, sadece içinde bulunduğu hali arz etti. Yüce Allah da, sabreden peygamberinin duasını hemen kabul etti ve üzerindeki tüm sıkıntıyı giderdi. Sıhhatine kavuştu ve kaybolan ehlinin bir misli daha hibe edilerek mükâfatlandırıldı.

Hz. Eyyub'un hastalığı hakkında, Eyyub Kitabı'nda anlatılanlar peygamberlerin özelliklerine ters düşmektedir. Birçok İslam âlimi bunları reddetmesi gerekirken maalesef kitaplarına aktarmışlardır. Oysa peygamberler, vefat edinceye kadar ilahi mesajı insanlara tebliğ ile mükelleftirler. Eğer iddia ettikleri gibi insanları tiksindiren bir hastalığa yakalanmışsa, o zaman peygamberlik görevini yapmamış demektir ki, bu, Hz. Eyyub'a yapılan en büyük iftira demektir. Kaldı ki, peygamberler, gerek peygamberlikten önce, gerekse peygamberlik döneminde, insanları tiksindiren her hareket ve davranıştan uzaktırlar. Bunun aksini söyleyen tek bir müşrik ve inkârcı çıkmamıştır.

Fakat peygamberler de insandır, onlar da hastalanabilir. Fakat insanları tiksindiren veya salgın bir hastalık değil. Hz. Eyyub da hastalanmıştı ama onun hastalığı içteydi. Dışı tertemizdi. Fakat büyük acı çektiği belli oluyordu.

Yüce Allah da Kur'an'da, Eyyub (as)ın letafet ve edep dolu duasını zikrederek, biz insanlara, hastalık, bela ve sıkıntı anlarında nasıl davranacağımızı ve nasıl dua edileceğimizi göstermiştir.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM VE MEALİ.

KİTAB-I MUKADDES-EYYUB KİTABI.

Aydemir, Abdullah (1979). *Tefsirde İsrailiyat*, Ankara, DİB Yayınları.

_____ (2014). *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara, TDV Yayınları.

Bıyıkoğlu, Yakub (2016). "Kıssa Üslubu Bağlamında Kur'an'da Eyyub Peygamber" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c, 44, s,211-243.

Bilmen, Ömer Nasuhi (2015). *Muvazzah İlm-i Kelam* (sad. S. Sabri Yavuz-Faruk Sancar), İstanbul, Semarkand Yayınları (ilaveli 3. baskı).

Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail (1311 h.).*Sahihu'l-Buhari* (tah. Heyet), (C:1-9), Mısır, Bulak Matbaası Sultaniye Baskısı, Mekebetü'ş-Şamile yayın tar. 24 Receb 1433.

Cilacı, Osman (1994). "Dua" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c, 9, İstanbul, TDV Yayınları.

Çağrııcı, Mustafa (2006). "Müdahane" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c, 31, İstanbul, TDV Yayınları.

Çakan, İsmail Lütfi – Solmaz, Mehmed N. (2008). *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul, Yeni Şafak Yayınları.

Darkot Besim (1987). "Havran" *İslam Ansiklopedisi*, c, 5, İstanbul, MEB.

Ebussuud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmadi (t.y.). *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim* (Tefsiru Ebissuud), (C: 1-9), Beyrut, Daru İhyai't-Turası'l-Arabi, Mektebetü'ş-Şamile yayın tarihi, 8Zilhicce 1431.

Erturhan, Sabri (2018). "Hz. Eyyub Kıssası'nın Fikhi Yansımaları" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya, (S, 32), s,225-260.

Hamevi, Şihabuddin Ebu Abdillan Yakut b. Abdillan el- Rumi (1995). *Mu'cemu'l-Buldan*, (C: 1-7), Beyrut, Daru Sadr (2. Baskı).

Harman, Ömer Faruk (1995). "Eyyub" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c, 12, İstanbul, TDV Yayınları.

İbn Aşur, Muhammed b. Muhammed el-Tahir (1984). *El-Tahrir ve't-Tenvir*, (C: 1-30), Tunus, el-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşr, Mektebetü'ş-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.

İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmam (1422 h.). *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, (C: 1-5), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Mektebetü'ş-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.

İbn Kayyim, Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub b. Sa'd Şemsüddin el-Cevziyye (1410 h.). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim* (muh: Mektebu'd-Dirasat ve'l-Buhusu'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye), Beyrut, Daru Mektebeti'l-Hilal.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida' İsmail (2003). *el-Bidaye ve'n-Nihaye* (Tah. Abdullah b. Abdulmuhsin el-Türki), c, 1, by. Daru'l-Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, Mektebetü'ş-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.

_____, (t.y.). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (C: 1-4), Mısır, Daru'l-Kütüb.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim (1992). *el-Mearif* (Tah. Servet Ukkşe), Kahire, el-Heyetu'l-Misriyye el-Amme li'l-Kitab (2. Baskı).

İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvahid (1987). *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 1, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

İbnu'l-Verdi, Ömer b. Muzaffer b. Ömer b. Muhammed b. Ebi'l-Fevaris Zeyniddin (1996). *Tarihu İbni'l-Verdi*, (C: 1-2), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Kadı Beydavi, Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed (1418 h.). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (tah. M. Abdurrahman el-Maraşi), Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, (c:1-5), Şamile yayın tarihi, 08 Zilhicce 1431 .

Karagöz, İsmail (2019). *Dualar*, Ankara, DİB Yayınları.

Karaman, H. Çağrı, M. Dönmez, İ. K. Gümüş, s. (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (C: 1-5) Ankara, DİB Yayınları.

Kazancı, Ahmet Lütfi (2014). *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Ensar Yayınları (2. Baskı).

Köksal, Mustafa Asım (2017). *Peygamberler Tarihi*, (C:1-2), 1, Ankara, TDV Yayınları (24. Baskı).

Kramer, Samuel Noah (1995). *Tarih Sumer'de Başlar* (çev. M. ilmiye Çığ), Ankara, TTK Yayınları.

Kurtubi, Ebu Abdillan Muhammed b. Ahmed (1964). *el-Cami' li'Ahkami'l-Kur'an* (tah. Ahmed el-Berdum, İbrahim Atfeyeş), (C: 1-20), Kahire, Daru'l-Kütübü'l-Misriyye (2. Baskı) (Mektebetü'ş-Şamile yayın tarihi: 21 Şaban 1432).

Makdisi, Mutahhar b. Tahir (t.y.). *el-Bed'u ve't-Tarih*, (C: 1-6), Porsaid, Mektebu's-Sekafeti'd-Diniyye, Mektebetü'ş-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.

Maturidi, , Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed (2005). *Te'vilatu Ehli's-Sünne (Tefsiru Maturidi)* (tah. Mecdi Baslum, (C: 1-10), Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Mektebetü'ş-Şamile yayın tarihi 28 R. Evvel 1433.

- Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib (t.y.). *Tefsiru'l-Maverdi* (tah. El-Seyyid b. Abdulkmaksud b. Abdurrahim), (C: 1-6) Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Mektebetü's-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.
- Meraği, Ahmed b. Mustafa (1946). *Tefsiru'l-Meraği*,(C: 1-30), Mısır, Matbaatu'l-Halebi, Mektebetü's-Şilhicce 1431.
- Mes'udi, Ebu'l-Hasan Ali b. El-Hüseyn (1997). *Murucu'z-Zeheb fi Meadini'l-Cevher*, (C:1-4), Beyrut, Daru'l-Fikr.
- Neccar, Abdulvahab. (t.y.). *Kasasu'l-Enbiya*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye (3. Baskı).
- Özavşar, Mehmet Emin vd. (2014). *Hadislerle İslam Serlevha Hadisler*, Ankara, DİB Yayınları.
- Razi, İmam Muhammed Fahrudin b. El-Allame Ziyauddin Ömer (1995). *Mefatihü'l-Ğayb*, (C: 1-30), Beyrut, Daru'l-Fikr, Mektebetü's-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.
- Sabuni, Muhammd Ali (1981). *Safvetu't-Tefasir*, (C:1-3), Beyrut, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim (2. Baskı).
- Sarıkoğlu, Ekrem (2016). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, Fakülte Kitabevi.
- Seligsohn, Max (1978). "Eyyub", *İslam Ansiklopedisi*, c, 4, İstanbul, MEB Yayınları.
- Sırma, İhsan Süreyya (2014). *Müslümanların Tarihi*, (C:1-5), İstanbul, Beyan Yayınları.
- Tabbara, A. Abdulfettah (t.y.). *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz* (çev. A. Rıza Temel-Yahya Alkın), İstanbul, Gonca Yayınevi.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1995). *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, (C: 1-26), 1, Beyrut.
- _____ . (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi* (çev. Z. Kadiri Ugan-Ahmet Temir), (C:1-5), İstanbul, MEB yayınları.
- _____ . (t.y.), *Tarih-i Taberi Tercemesi* (çev. Bilinmemektedir), c, 1, Konya, Can Kitabevi (2. Baskı).
- Yazır, Elmalılı Hamdi (t.y.). *Hak Dini Kur'an Dili*, (C:1-9), İstanbul, Eser Yayınları.
- Yıldız, Abdulvahap (2016). (2016). "Hz. Eyyub'un (a.s.) Hastalıklar Karşısındaki Sabrı ve Manevi Hastalıklarımız" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 21, S, 36, Temmuz-Aralık, (s, 128-142).
- Zebidi, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif (1972). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, c, 1, (çev. ve şerh eden Ahmed Naim), c, 2-12 (çev. Ve şerh eden Kamil Miras), Ankara, TTK Basımevi (2. Baskı).
- Zemahşeri, Carullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer (1997). *An Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil (Keşşaf)*, c, 1, Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, Mektebetü's-Şamile yayın tar. 08 Zilhicce 1431.